

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

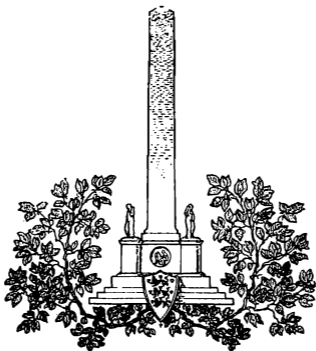
Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Baldemar Bennike:
Kristen Hansen i Vejstrup.

Skilbringer af det fynske Landslivs Historie.

Med Portræt.

København 1905.

Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme.

I Kommission hos G. E. C. Gad.

Særtryk Nr. 202.

Pris 50 Øre.

Kristen Hansen i Vejstrup.

Skildringer af det fynske Landslivs Historie.

Udgivet væsentlig efter Kristen Hansens efterladte Haandskrift

af

Valdemar Sennike.

Med Portræt.

Ved Udvalget for Folkespørgnings Fremme.

København.

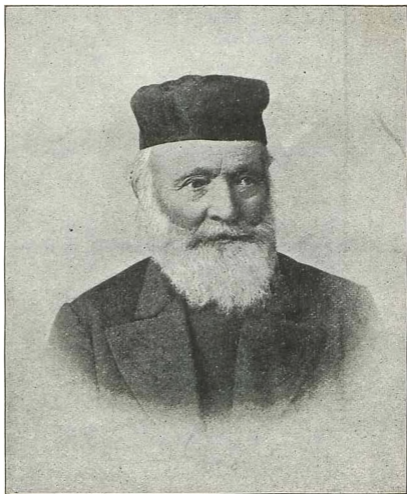
I Kommission hos G. E. C. Gad.

1905.

Særtryk Nr. 202.

Pris 50 Øre.

Særtryk af „Folkelesning“ Aarg. 1905, Nr. 269 („Smaastryker“
22. Bind 2. Hefte).

Kristen Hausen,
født 19. December 1811, død 18. Februar 1901.

Kristen Hansen i Vejstrup.

Stildringer af det nyeste Landskibs Historie.

Udgivet væsentlig efter Kristen Hansens efterladte Haandskrift
af

Valdemar Bennike.

Med Kristen Hansens Portræt.

Fortale.

Opholdet ved en god Folkehøjskole har paa mange Maader stor Betydning for de unges senere Liv og ikke mindst for de Bekendtskabers Skyld, de dér stifter med gode Mennesker. Saadan regner ogsaa jeg det for noget af mit Livs bedste Lykke, at jeg, København'er, 18 Aar gammel, under mit Ophold paa Vejstrup Højskole den første Vinter, den var i Gang, kom til at bo og faa Kosten paa den nærmeste Nabogaard hos gamle Kristen Hansen, der var Ophavsmand til Fristolen og Højskolen og til den grundtvigiske Livsbevægelse dér paa Egnen i det hele, og at jeg i fire Aar derefter havde Lejlighed til stadig at komme sammen med ham og paavirktes af hans lyse, frejdige og dog saa grundtalvorige, kristelige Syn paa Livet. Den barnemilde elskelige Graastæg staar endnu med lysende Skikkelse som Midtpunktet i mine Ungdomsminder, og det er gennem de Vejstrup Bønder og da først og fremst gennem Kristen

Hansen, at jeg har faaet den Kærlighed til og dybe Højsægtelse for den danske Bønde, som har bestemt min senere Livsvej.

Godt 70 Aar gammel nedskrev Kristen Hansen sit Livs Minde paa 200 Sider, og jeg har været stærkt grebet af at gennemlæse denne Bog, som saa helt igennem er præget af hans stærke Personlighed og tillige er et vægtigt Bidrag til det aandelige Livs Historie paa Fyn i de sidste 60—70 Aar. Det har da været mig en stor Glæde at efterkomme min Ungdomsvens, Folketingsmand Andreas Kristensen Kosagers Opfordring til mig om at sammenbrage det væsentligste af hans nye afdøde Faders Levnedsbog til en saadan Skikkelse, at den lod sig udgive i Trykken. Det har jeg nu her gjort, idet det dog stadig har været mig magtpaaliggende — saa vidt muligt — at fremstille med Kristen Hansens egne Ord, da Skildringerne først derved faar den rette Varme, saa de virkelig kan kalde hans ejendommelige Væsen frem for de mange, der kendte ham, og for den Sags Skyld ogsaa for dem, der kun gennem disse Skildringer stifter Bekendtskab med den ædle Bøndehovding.

Der udgives mange Levnedstegninger i vor Tid. Men det er mere eller mindre Folk, der har taget stærkt Del i det offentlige Liv og er blevet navnkundige derigennem, der beskrives. Sædvanlig Bønders Levnedsløb er der kun fremkommet saa af. Og naar Nutidens Forfattere vil fremstille Bønder, da kan selv de folkeligste af dem ikke lade være at lade det jeppeagtige skimte igennem hos disse Bønder. Kristen Hansens Levnedsbog, skrevet af ham selv, er en vægtig Indsigelse mod denne Maade at skildre vore Bønder paa. Lige saa lidt som hos mangfoldige andre af vore aandsvalte Bønder finder man hos ham det mindste, der kan berettigt jnæværsnede Købstadsfolk til den Slags over-

legne Fremstillinger. En saadan Mand er de største Digt-eres Opmærksomhed værd.

Balletide Højskole 1905.

Baldemar Bennike.

1. Barndom og Ungdom.

Kristen Hansen vidste intet om sin Slægt længere tilbage end til Bedsteforældrene. Men de var alle fra Vejstrup-Egnen og havde et godt Lov paa sig blandt deres Nysbørn. Hans Fader, Hans Kristensen, sad i smaa Aar trods det, at han var en stærk Arbejder og en forholdsvis oplyst Mand. Da Sønnen, der var født 1811, var 3 Aar gammel, tog hans Fader to forældre-løse Brodersønner til sig som sine egne; de var lidt ældre end Kristen; men da Kristen var en stærkere og voldsommere Natur end de og tit vilde kommandere dem, kom det til hyppige Brydninger i Hjemmet i den Anledning. Moderen, der for al Ting ikke vilde, det skulde siges hende paa, at hun holdt med sin egen Søn og forurettede de andre, gik til den modsatte Overlighed og gav altid de sidste Ret, naar hun blev kaldet til at dømme dem imellem, f. Eks. ved Arbejdets Fordeling imellem dem. Men dette gjorde Kristen trodsig og haard, saa han tit maatte straffes derfor; og Bryglene gjorde ham dog blot endnu haardere. Hans Forældre havde nemlig ikke forstaaet, at Trællesind var det, der mindst af alt var i ham, og at de med gode, kærlige Ord let havde kunnet bøjé ham.

En Gang traf Kristen imidlertid sin Moder græd-

ende over, at han havde været saa slem; dette rørte ham, saa han lovede sig selv, at han ikke tiere skulde give hende Anledning til Sorg. Og da han var en halv Snes Aar gammel, kom han til at høre sin Moder udtale sig for en af sine Veninder omtrent som saa: „Du kan tro, Ane, det er ingen let Sag for mig at forlige de tre Dreng, og naar der er noget i Bejen, gaar det mest ud over min egen; for jeg har ikke godt ved at slaa andres Børn, og det er dog tit, jeg er saa fed af det og synes, jeg gør mit eget Barn Uret. Men jeg kan ikke anderledes; for de andre skal ikke komme til at føle, de har Stifmoder.“ Da hnkedes Kristen over sin Moder og sølte i det samme, at hun elskede dog ham højest, og siden syntes han altid, han havde saadan en søm og elskelig Moder, der gjorde det allerbedste, hun kunde; og efter den Tid lod han sig let tale til Rette.

I 1815 flyttede Hans Kristensen sin Gaard ud af Byen og byggede Kohavegaarden, som han for en Del opførte med sine egne Hænder. Saa Aar efter købte den driftige Mand den største Del af Nabogaardens Jord med; men nu kom der en Pengekrisis, hvori mange Bønder gik under, og det kueb voldsjomt for Hans Kristensen. Sønnen hørte da en Dag sin Fader sige til Moderen: „Varer disse Tider ved i 3 Aar endnu, saa er vi ikke Gaardsfolk længere.“ Og Drengen, som tidlig og sildig maatte gaa med i Arbejdet, tænkte med Længsel: „Var dog bare de 3 Aar gaaet, saa maaste jeg kunde saa Lov at lege som andre Børn!“

Hvor aandløs en Skole han end gik i, blev den ham dog kær, fordi den raste og stærke Dreng her fandt Kammerater, som han kunde lege og brydes med. Noget vigtig blev han snart over, at han lettere kunde lære sine Bøger end de andre og derfor stadig blev flyttet op, og

at han kunde slaa langt større Drengene til Gulds. 10 $\frac{1}{2}$ Aar gammel kom han ud af Sogne-skolen og kom til at gaa i Skole hos Sognepræst Baggejen sammen med en Plejebroder. Præsten var Nationalist lige saa vel som Læreren, saa paa Spørgsmaalet: „Hvorved bliver vi Mennesker salige?“ skulde der svares: „Ved Dyd og gode Gerninger, ved rene Tanker og et retskaffent Levned.“ Men da han elskede Præsten, gjorde dennes Ord et anderledes dybt Indtryk paa ham, end den forhadte Lærers havde gjort, og heldigt var det da, at Undervisningen ikke blev fortsat ud over Konfirmationen, som Præsten vilde have, for at Kristen kunde gaa Præstevejen. Dette vilde Drengen nemlig ikke, og da hans Fader sagde til ham: „Ja, Kristen, det har tit været svært for din Moder og mig, vi har døjet meget med fattigdom og trange Aar, og vi vilde gjerne have, at vore Børn kunde faa det noget bedre; nu har det lettet lidt for os, og har du lyst til at være Præst, saa vil vi hjælpe dig dertil; men saa faar du heller ingen anden Arv“, da svarede Drengen: „Nej, en Præst skal jo snakke fornemt, og jeg vil være en Mand ligesom min Fader og blive ved at tale Bondemaal.“ Dermed var den Sag afgjort.

Indtil 18 Aars Alderen blev Kristen da hjemme hos sine Forældre og maatte gøre alt Arbejde med sin en voksen Karl, skønt det tit sortnede for hans Dine af Træthed. En Gang havde han skaaret sig i Haanden med Leen og mente i sit stille Sind, at han nu skulde blive fri for den Dag; men hans Fader bandt blot et Lommestørklæde fast om hans Haandled og sagde: „Gaa du nu kun igen!“ Det kneb haardt for ham; men han var for stolt til at sige, han var træt, og han holdt ud til Aften.

Faderen var en Fremstridsmand, der selv havde

lært sig til at kende Mærgel ved at gyde Syre paa, og han var den første Bonde paa Egnen, som begyndte at mærgle og brække. Kold sagde en Gang om ham, at han havde i sit Liv kun truffet én saadan Mand til, og han søjede til: „Der vil næppe nogen af hans Sønner komme til at staa Maal med deres Fader i deres Samtid. Og det er godt, at der vokser saadanne Mænd op; for de giver Udviklingen et lille Skub, og saa kan vi andre, der følger efter dem, lettere fortsætte.“

Hans Kristensen havde nu hørt, at det kongelige Landhusholdningselskab hvert Aar antog tolv unge Bønderkarle, som det anbragte i 3 Aar hos forskellige dygtige Landmænd, hvor de vel ingen Løn fik, men efter udstaaet Læretid blev fritagne for at udstrives til Soldater. Hos dette Selskab fik han i November 1829 indstrevet Sønnen, der saa kom til Volland at tjene paa Herregaarden Bremersvold ved Rødbj. Her var man i alle Henseender bagefter Jhm i Udviklingen. Markerne var ikke udfirkede, og Kvæget græssede i Fællesstab. Hestene var uafmindelig smaa og magre, saa Hovbønderne brugte en 6—8 saadanne Kriffer for deres gammeldags Hjulpløve og kunde dog ikke pløje mere dermed end Herregaardens Karle med to ordentlige Heste for en Svingpløve. Mandfolkene gif med hvide Koster og Knæbukser, om Vinteren med Skindpelse, kun til Kirke og Gilde brugtes farvede Klæder. Der fandtes en utrolig Naahed, som Kristen, der var kommet fra et godt Hjem, gyste ved, noget han takkede Gud for, da han saa ikke var saa udsat for at fristes deraf og drages med ind deri, som han ellers vilde have været.

Den meste Tid paa Volland led han af Koldsfeber, men blev dog rask nok til næste Aar at kunne tage sin anden Tjeneste, hos den bekendte Præst i Rynghj ved

København, Bone Falk Rønne, Stamsfader til den senere Præsteflægt Rønne. Paa Vejen dertil hørte han, at Præsten skulde være af de hellige, hvad han ikke blev ret glad ved; for de Folk var han endnu paa den Tid bange for.

I Lyngby fik Kristen Hansen dog Lyft til at gaa i Kirke, og han var tit dybt bevæget ved Rønnes Prædiker, uden at det dog førte til Omvendelse og Tro. Og han var ikke glad ved at køre for Præsten til Bibellæsning i Nabobyerne, da den strænge Mand saa talte til ham om Verdens Ugudelighed og formanede ham til at føre et helligt Levned under Loven. Han troede, Præstens Mening hermed kun var at faa saa meget Arbejde af ham som muligt. Og naar Folkene Lørdag Aften var samlede til Husandagt i Præstens Stue, havde Kristen Hansen nok at gøre med at træde Aulskarlen paa Foden, at han, der gärne forud havde været i København eller andetsteds og faaet nogle Snaps, ikke skulde snørke for højt, og nogen Opbyggelse blev her altsaa ikke for ham.

Da Tjenesten her var til Ende, fik han et Vidnesbyrd med sig, hvori det hed, at han var „et godmodigt, fredeligt og stifteligt Menneske, der ikke havde deltaget i Spille- eller Svirefestsaber eller deslige Uædelighed.“ Og efter at det er omtalt, hvor vidt han var kommet i Agerdyrkningssaget, slutter Skrivelsen saadan:

„Hvad han som Kristen meget bør opmuntres til, er at elske Guds Ord og søge hans Hus med Flid, paa det han kan vokse i Vor Herres Jesu Kristi Naade og Kundskab, hvortil jeg ønsker ham Herrens Bistand. Den 16. d. M. kommuniserede han her med Menigheden.“

I to Aar havde Kristen ikke set sine Forældre. Imidlertid var han blevet en stærk, voksen Karl med Stæg. Nu rejste han hjem nogle Dage, inden han skulde tiltræde

sin tredje Tjeneste, og gjorde da den Erfaring, at ingen Steder har man det dog saa godt som i sin Faders Hus. Nu vandrede han paa sin Fod Bykland igennem med sin Bylt paa Rakken til Knudstrup ved Randers.

Hos Underne fandt han sig bedst tilpas, og han fik suund og velbehandlet Kost. Paa Holland havde den ganske vist været kraftigere; men Haarene havde siddet paa Kalvekødet og Brødet været bagt af bestadiget Rug. Paa Sjælland havde det været det samme med Brødet; men om Morgenen havde de faaet Vandgrød og Mælk og en halv Spegefilet. Han opdagede ogsaa snart, at Gaardmanden her var en langt dygtigere Landmand end Storforgpagteren og Præsten, han før havde tjent.

Men han havde en stræng Sommer med at pløje 30 Tønder Hedejord. Han fik dog ogsaa Præmier for sin Pløining baade i Randers og Grenaa og var meget afholdt af sin Husbond, der ved hans Afrejse gav ham det Vidnesbyrd: „Han bejdder alle de Anlæg, som bør findes hos en duelig Landmand, som Kraft, Virksomhed med Overlæg og Etadighed. Hans moraliske Opførelse har været rosværdig.“

Efter disse Tjenester tog Kristen hjem og erfor Sandheden af det gamle Ord: Naar alt er frist, er Hjemmet bedst. Han sølte sig saa tryk og glad hos sine Forældre; hans Moders Hjærte slog især varmt for ham, sølte han. Faderen gav ham Lov til at forandre Avlsdriften i Hjemmet efter, hvad han havde lært, og nu blev der sat Kraft ind paa Vekfeldrift og Sommer-Staldjodring. Kristen havde fra Bykland sendt en Svingplov hjem; men ingen havde forstaaet at pløje med den, før han selv kom. Nu spurgtes det vidt omkring, at Hans Kristensens Søn var kommet hjem, udlært som Forvalter, og kunde pløje saa lige som en Snor med en lille Plov

uden Hjul. Søndag Eftermiddag maatte han tit ud og pløje for Folk, der var kommet langvejs fra for at se Nøgheden. Og snart fik han det Hverv — selv fra Langeland — at skaffe Folk lignende Pløve. Han forskrev dem saa fra Støberierne og lavede selv Trætsjet, som hørte til, saa dette i flere Aar kom til at udgøre en betydelig Del af hans Vinterarbejde.

2. Kristelig Bækkelse, Giftermaal og Bosættelse.

At alt det nævnte voldte Kristen Hansen stor Glæde, følger af sig selv. Men samtidig kom han i stor Sjæleud og hørte en Stemme inden i sig sige: „Ja, endnu er du ung og har Fremtiden for dig; men selv om du skal leve længe, maa du dog engang dø. Og fører den Vej, du vandrer ad, saa til Himlen eller i Afgrunden?“ Ingensteds fik han noget Svar paa dette Spørgsmaal, og han var nær ved at forsvinde derover. Ved hans Konfirmation havde Præsten rost ham for hans udmærkede Kristendoms-kundskaber, saa han var blevet helt forfængelig deraf, og hvor tom følte han sig ikke nu. Havde han dog bare hørt gamle Baggesens Raad og ladet sig uddanne til Præst, saa maatte han vel nu have kendt Vejen til Salighed.

Han gik i Kirke, og han læste i Bibelen; men lige meget hjalp det. Hans Forældre blev helt angstelige for ham; men de forstod ham ikke.

Marjagen til, at Nøden blev saa stor, følte han senere, var den, at han havde troet den falske, rationalistiske Lære, at man blev salig ved Dyd og gode Gerninger, at Jesus kun var et Dydsmonster, og at der intet andet Himmerig eller Helvede var til end dem, Menneskene beredte sig selv o. s. v. Han stræbte da nu at gøre alt

det gode, han vidste, og leve som et rigtig retskaffent Menneſte; men Freden kom ikke. Ved Gilber og andre Sammenkomſter ſøgte han at ſaa Samtaler i Gang om Guds Rige. Men de hellige, hvoraf der dog fandtes enkelte paa Egnen, ſalbt det ham ikke ind at gaa til, da der var de ſtrækkeligſte Rygter i Omløb om dem, ſaa han i alt Fald betragtede dem ſom en fariſæiſk Sekt, og hans Fader var vred paa dem.

Men vi lader Kvisten Hansen ſelv føre Ordet:

„Det traf ſig dog en Gang, at jeg kom til en gudelig Forſamling, hvor der blev holdt mange Taler; men jeg forſtod intet deraf. Saa ſang de af Broxſons Salmebog; men aldrig havde jeg hørt Sang, der ſaadan git mig til Hjærte. Vi var flere nyſgerrige, der liſtede os hen for at være med; jeg maatte jo dog ſe, hvad det var for en Bog, de ſang ſaa kært af. Da vi ſenere var kommet udenfor Døren, kommer en hen til mig og ſiger: „Kom ind igen; for Hans Rasmuſſen er kommet i Strid med de hellige og kan ikke ſtaa ſig!“ Da jeg var blevet ſaa hjærteglad ved deres Sang, ſagde jeg ſtraks nej, jeg vilde ikke med. „Jo, du ſkal med, for du er den, der bedſt kan“, ſvarede den anden, og jeg ſtakkelt lod mig narre af Smigeren og git med af Forføngelighed, ſkønt mit Hjærte ſagde nej.

„Hans Rasmuſſen ſpurgte nu en af de hellige, om det var ſandt, hvad Folk ſagde om dem, at de troede, Fanden ſad i Fiolinen, og at det var Djævelſtab at danſe. Men jeg kunde ſtraks høre, at han kun ſtod og drillede den gamle Mand, og at der var meſt Klumpehed i, hvad denne ſagde. Men jeg var jo kommet ind for at ſtulle hjælpe imod de hellige, og mine Folk puffede mig i Ryggen, for at jeg ſkulde tage fat. Endelig tilbød der ſig da en Kjærlighed ved, at Manden ſiger: „Muſik er

ikke syndig i sig selv; men at danse efter Musik, som Verdens Børn gør, er Djævelskab." Hvortil jeg gjorde den Bemærkning: „Jeg kan ikke forstaa, at naar det ikke er Synd at spille, det saa kan blive Djævelskab at danse." Den gamle Mand svarede intet hertil; men en anden Mand — den senere bekendte Peder Larsen Stræpenborg — kom hen til mig og tilsalte mig saadan: „Det er Ret, at du siger, hvad du mener. Men vil du lade Guds Ord være Dommer og Deler imellem os, saa kom kun til os, og vi skal snart blive enige."

„Ved Guds Ord forstod de hellige ikke alene, hvad der stod i Bibelen, men ogsaa, hvad kristne talte om aandelige Ting, samt gudelige Sange og Salmer. Og han fremsagde straks en Salme af Brorson med en Varme og Kraft, som gif mig sandan til Hjærte, at jeg aldrig glemmer den. Den begynder saadan:

Bort Verdens Juleglæde
af hvert et Hus og Sind!
Hver hjælpes nu at træde
til Barnet Jesus ind.

Bort syndig Legestue!
Vi vil i Stalden gaa
i Betlehem at skue
vor Jesu Hvilebrua.

Hvor kunde nogen mene,
som har naturlig Sans,
at vi vor Gud kan tjene
med syndigt Spil og Dans.

„Jeg søgte min Afmagt og Fattigdom og gif hjem med den Følelse, at de hellige havde Sandheden paa deres

Side. Og i lange Tider derefter var det, ligesom Tonerne af Brorsons Salmer endnu gjorde mit Hjerte godt. Og dog kom jeg ikke til dem igen. Men naar de blev angrebne, forsvarede jeg dem."

23 Aar gammel blev Kristen Hansen trolovet med en Gaardmandsdatter fra Vejstrup Mark, og det gav Anledning til nye Kampe for ham. Maren havde stor Lyft til at danse og vilde gerne trække Kæresten med sig til Dansegilderne, hvor han ikke længere følte sig hjemme. Men naar han forestillede hende det tomme og gøglende Bæsen, han saa deri, og udtalte sin Længsel efter Menesker, han kunde tale med om aandelige Ting, og som kunde lede ham paa Vejen til Salighed, løb det for hende som en taabelig Tale af den, de alle havde set op til som den klogeste, mens de gik til Præsten sammen, og som altid havde levet saadant et ordentligt Liv.

Da vi fik de raadgivende Provinsstænder, blev Hans Kristensen valgt ind i Roskilde Stænderforsamling, og hans 24aarige Søn maatte da overtage Sognefoged- og Lægdsmands-Bestillingen for ham, og han skilte sig saa godt fra dem begge, at han vandt almindelig Agtelse derved. Men dette gjorde ham atter lidt vigtig og kunde være blevet til Fald for ham, hvis han ikke havde gaaet med det dybe Sut i sit Hjerte som en gavnlig Modvægt mod Hovmod og Forjængelighed. Folk saa ham gerne ved deres Gilder, da det dér tit gik noget vildt til, og han havde en mærkelig Evne til at bringe urolige Sjæle til Ro, idet hans sindige Færd og Tale gjorde saadant et Indtryk paa dem, at de villigt løb ham.

Da han i 1837 holdt Bryllup, overtog han dermed sine Svigerforældres Gaard, den saafaldte Rosagergaard, der blev hans Hjem, saa længe han levede, og nu ejes af hans yngste Søn, Folketingsmand Andreas Rosager.

Han maatte saa efter gammel Skik give „Igang“ for at optages i Bygmændenes Lag; men længe varede det ikke, før han begyndte at vende op og ned paa mange af de gamle Sædvaner i Laget. Saadan fik han gennemført, at der ikke maatte drikkes ved Møderne, før man var færdig med Behandlingen af Sagerne. Men mangen gammel klagede over, at det ikke mere gik saa let med Arbejdet i Bylaget som i de gode, gamle Dage, da man snakkede sig sammen ved en Laar.

Ved Overtagelsen af Gaarden kom han ellers i saa stor en Væld, at hans Fader blev helt betænkelig derved. Og da han saa tilmed anstaffede et Bord med Sideklapper, udbroød den gamle: „Ja, Kristen, du er ung og forvoven; men bliver du jaadan ved at anstaffe, ryger du snart fra Gaarden!“ Han fik imidlertid brevet Borden godt op og sat alt i saa god Skik, at han efter saa Lars Forløb blev en holden Mand og havde faaet alle sine timelige Sønster opfyldt. Kun Freden i Hjertet udeblev fremdeles.

Saa Lar efter Brylluppet blev Svigermoderen, som da var Enke, meget syg, og en Søndag Formiddag kom en af de hellige med en Hilsen til hende. Kristen Hansen blev glad ved at se denne Mand, da han nok tænkte, han vilde tale til Konen om hendes Salighedsfag, og saa kunde han jo ogsaa saa det at høre. Den fremmede spørger da ogsaa i Samtalens Føb Konen, om hun var forliget med Vorherre, hvortil hun svarede: „Ja, jeg er; vi er jo nok alle Syndere; men Gud er naadig. Og jeg har nu lidt saa meget ondt, saa jeg tror, jeg har lidt for mit.“ „Nej“, siger han, „det har I ikke, og det kan I ikke; men det skal I heller ikke. Men Jesus Kristus, Guds enbaarne Søn, har udghdt sit Blod for os alle, og der er ikke Frelse eller Salighed at saa ved, hvad vi

selv kan gøre, men kun af uforstådt Naade ved Troen paa ham." „Ved disse Ord, Salighed af uforstådt Naade ved Troen paa Jesus Kristus“, siger Kristen Hansen, „tændtes et Lys i mit Hjærte, som aldrig havde skinnet der før, og jeg udbrød i et: Gud ste Lov, saa kan ogsaa jeg blive salig! Nu blev jeg glad som aldrig før. Nu havde jeg, hvad jeg i ti Aar havde sukket og længtes efter. Nu kunde jeg forstaa, hvorfor jeg ikke kunde nøjes med den Glæde, det kunde give at betale nogle hundrede Daler ud paa Gælden eller faa Jorden nærgjæet eller lignende. Nu blev jeg glad ved alle de hellige. Men hvor jeg undrede mig over, at jeg aldrig før havde hørt Ordet om uforstådt Naade ved Troen paa Jesus Kristus.

„Jeg søgte nu en inderlig Længsel efter at bekende det for alle mine Venner; for jeg tænkte i min Trostydighed, at de vilde blive lige saa glade derover som jeg selv. Jeg sagde til mine Forældre: Vi er bedraaget af falske Lærere; for de har prædket for os, at vi blev salige ved Dyd og gode Gerninger; men det har jeg nu forsøgt i ti Aar og ingen Fred fundet deri. Nu har jeg derimod faaet Fred med Gud ved Troen paa Jesus Kristus uden Gerninger, kun af Naade alene, og de hellige er de rette Kristne.

„Mit glade Haab, som jeg i min Enfoldighed gif til dem med, blev dog stiftet, hvad min Fader angik, just ikke fordi jeg afslagde Vidnesbyrdet om Salighed af Naade; for han var en ærlig og alvorlig Mand. Men de hellige var efter hans Mening ingenting til her i Verden. De vilde kun rejse Landet rundt og holde gudelige Forsamlinger, og nu var Tiden til, at Bonden skulde fremad til Frihed i Landet ligesom de andre Stænder. Som Stænderdeputeret kæmpede han af al Evne for Fæste-

afløsning, Hovoriets Afstæffelse og deslige. Jeg var nylig til hans store Glæde kommet i Sogneraadet, og han haabede, jeg skulde slægte ham paa og blive en dygtig Friheds- og Fremstridsmand, og saa krænkede det ham, at jeg vilde være af de hellige. Der blev nu en Kamp imellem os, som greb dybt ind i os begge, saa dybt, at min Fader lod mig vide, at han ikke vilde aabne mine Døre, saa længe jeg var saadan, og han sønstede ogsaa, jeg blev fra hans Hus; for vi var nu blevet fremmede for hinanden. „Og“, søjede han til, „hvis dine Søstende bliver som du, vil jeg stamme mig ved at bo i Fyn, og skønt din Moder og jeg er gamle Folk, vil vi sælge vor Gaard og rejse til Sjælland.“ Hertil svarede jeg: „Jeg kan godt forstaa, at naar I ikke vil aabne mine Døre, saa sønster I heller ikke, at jeg skal aabne jeres; men jeg vilde dog ellers gjerne komme her imellem, saa længe I lever.“ „Nej, det er bedst, hver passer sig“, svarede han. Jeg kom der heller ikke hele Sommeren. Saa kunde min Moder ikke holde det ud længere, men kom til os, græd og sagde: „Jeg har baaret dig under mit Hjerte, og nu ligger du mig saadan paa Hjerte, at du skal besøge os.“ „Ja, Moder“, svarede jeg, „jeg vil saa gjerne; men jeg er bange, at Fader helt forhærder sig, og det vilde jeg dog saa nødig være Aarsag til.“ „Nej“, siger hun, „din Fader og jeg er blevet saadan forligte, at naar du blot ikke taler med ham om Gudsordet, saa lader han dig i Fred; og saa kan I jo tale om andre, verdslige Ting. Og er din Fader ikke hjemme, naar du kommer, saa kan du og jeg jo tale om Vorherre.“ Saadan blev nu ogsaa Stillingen i flere Aar.

„Ved et af mine Besøg hos min Moder sagde hun: „Gud ste Lov, at Vorherre har givet mig saadanne Børn! Jeg gamle Stakkel skulde jo have hjulpet dig;

men jeg kendte ikke til det." Ja, hendes Hjærte længtes ogsaa efter Fred med Gud, og derfor blev hun min første Discipel.

„Med Hensyn til min Kone tænkte jeg i min Vanfundighed: Hun har saadan en Tillid til dig, at hun tror dig paa Ordet, saa det skal snart komme. Men jeg lærte snart, at det var Guds og ikke Menneskers Gerning at omvende. Og der gik et Par Aar, inden hun lukkede sit Hjærte op for Guds Raades Ord.

„Det var ikke alene mine Forældres Hus, jeg gæstede med det glade Budskab, men ogsaa Søstende, Venner og Naboer. Ja, det var en velsignet Tid; det var som yndigt Majmaanedesvejr ovenpaa en barst og stræng Vinter. Og jeg er sikker paa, jeg var bade den livligste og dygtigste i Sogneraadet, som min Fader ellers mente, de hellige ikke duede til at have Sæde i; men det var ikke saa underligt, at en saa glad Sjæl kunde arbejde med Lyst baade ude og hjemme.

„Endnu gik dog over et Aar hen, inden jeg begyndte at komme i de gudelige Forsamlinger. Jeg var jo dygtig egenkærlig, havde levet et kønt Liv, saa jeg var afholdt af den pæne Verden, havde faaet Tillids- og Æresposter, og alt dette salmede jo nu for mig, saa jeg blev en Daare i Verdens Øjne, og saadant krymper den gamle Adam sig jo ved. Saa gik jeg endelig til en Forsamling paa Aaby Mark, der som sædvanlig blev ledet af Johan Nielsen fra Skaarupøre. Lidt underlig var jeg derved, da jeg havde hørt, at de hellige havde begyndt at frygte for, at det ikke var rigtig ærligt med min Kristendom, saa jeg turde forlade Verdens Glæder og Verdens Ære og taale Forsølgelse for Jesu Navns Skyld. Men den Kærlighed, hvormed de hilste mig, gjorde et underligt Indtryk paa mig, alle Ansigter saa saa glade ud. Ja, det var en stor

Glæde i det lille Bønnelag, naar et Menneſte omvendte ſig fra Verden til Gud, og ſom et ſynligt Beviſ paa Omvendelſe tog man det at ſøge de gudelige Forſamlinger. Man begyndte i diſe med en Salme af Brorſon, derpaa holdtes Bøn, og ſaa læſtes en Prædken af Luthers Huſpoſtil eller en anden Prædkenbog, og ſaa holdtes en, ſtundom to Taler, og der blev ſluttet med Bøn og Sang. I dette lille Bønnelag hilſte man hverandre, naar man kom og gik, med Broderkys, dog Mænd og Kvinder hver for ſig. Jeg blev herefter en ſtadig Forſamlingsgæſt og var ſaare glad derved; for man viſte en indbyrdes Kærlighed og Aabenhjærtighed overfor hverandre, ſom jeg rigtig trængte til at møde, da jeg havde ſaa meget at ſpørge de ældre om. Men Indholdet af Talerne var Pietiſme med ſtærk Formaning til Anger over Synden, og det gjorde mig bekymret for, at min Omvendelſe ikke var ægte; for jeg vidſte jo, at da jeg fik Naade til at tro, blev jeg ſaa hjærtelig glad. Nu blev jeg ſaa bange for, at jeg ikke havde været bedrøvet nok over min Synd, ja blev i nogle Aar en ivrig Pietiſt.

„Grundlæren var ſaadan: Vi retfærdiggøres uforſkyldt af Guds Naade ved Troen og er løſt fra Lovens Forbandelſe. Men vi er og ſkal vedblive at være under Lovens Lydighed og afholde os fra viſe Geringer ſom Dans, Kortſpil, Søndagsarbejde o. ſ. v.“

Kriſten Hanſen fortæller ſom Beviſ paa, hvor henreven han var af denne Tankegang, hvordan han en Gang nægtede at køre for Sæſſionen en Søndag, da han blev tilſagt. Hans Fader maatte da ſom Sognefoged anmeldte for Herredsfogden, at en af de hellige havde nægtet at køre. „Ja, de Folk har gjort os mange Bryderier“, ſvarede Herredsfogden blot. Sæſſionsherreterne havde nemlig ikke ſelv rent Brød i Poſen, da de eſter Planen ſkulde

have rejst om Lørdagen, men var taget til Gildes i Steden for. Derfor slap Kristen Hansen for Straf. Og da hans Naboer saa, at han godt kunde saa sit Arbejde udført uden paa nogen Raade at komme bag efter, stønt han ikke vilde vide af Søndagsarbejde paa sin Gaard ud over Kreaturerens Pasning, fulgte nogle villigt, andre modstræbende hans Eksempel, saa Vejstrup i lange Tider har været et af de Sogne, hvor Søndagen har været Fridag Aaret rundt.

Det var paa den Tid en almindelig Skik, at ved Bryllupper, Barnedaab og Begravelser var der et fast Gildeslag, som skulde med, nemlig Beboerne af visse Huse og Gaarde omkring Gildesstedet, uanset om de var Benner eller ikke. Kristen Hansen havde aldrig syntes om dette; men hans Fader havde baade ved den ældste Søns, Hans's, Daab i 1839 og den næste, Niels's, Daab i 1842 sagt: „Man maa Skik følge eller Vand fly“ og paataget sig at indbyde hele Laget. Nu var Kristen Hansen imidlertid blevet af de hellige og syntes, det vilde være en stor Usandhed, om han nu, da de fik en Datter, Karen, i 1844, ikke til hendes Daab vilde indbyde deres Benner, der vilde talke og love Gud sammen med dem, men kun det faste Lag. Han spurgte sin Kone, om de ikke skulde holde gudelig Forsamling i Steden for Gilde. Dette var hun dog betænkelig ved; nu havde de alle været der med Barselmad, og hvad vilde man saa dog sige, naar de ikke bar sig ad som andre Folk. Og hans Moder sagde: „Du kan aldrig være det bekendt, skik dig dog som andre Mennesker!“

I sin Forlegenhed spurgte han da ogsaa de hellige til Raads, men fik af dem det Svar: „Dersom du ikke tager gudelig Forsamling, saa miskender vi dig.“ „Stillet mellem disse to Ulde valgte jeg saa, hvad der vel

var det allerdaarligste", skriver Kristen Hansen. „Jeg vilde seje begge Parter. Min Fader bød ligesom tidligere Raaget til Barfeligilde, og jeg bød de hellige til gudelig Forsamling, efter at der var spist. Under Gildet stod mine kristne Venner ude i Porten og ventede paa at komme indenfor. Dette maatte imidlertid ikke ste, før der var druffet Kaffe. Jeg var ikke glad ved, at mine bedste Venner maatte staa udenfor, og jeg mærkede ogsaa, det gjorde et slemt Indtryk paa mine indbudte Gæster, at de hellige var kommet. Johan Nielsen var baade Staffer ved Gildet og siden, da de hellige var kommet ind i Storstuen, Taler i Forsamlingen, og det gik godt for ham begge Steder. Det var kendeligt, at de andre Gildesgæster blev baade bistre og værre til at drikke og bande, da de hellige havde faaet første Plads; nogle af dem gik vrede hjem, og ingen af Parterne var rigtig fri og vel tilpas. Dagen blev imidlertid en af mit Livs Mærkedage, og nu gik det mig efter Ordsproget: Brændt Barn styr Ilden; jeg bar mig ikke saadan ad tiere. Da Peder blev født i 1846, fik jeg ved hans Daab mit Hjertes Onste opfyldt; for da blev jeg enig med min Kone om, at vi brød med det gamle Gildeslag og bød kun de nødvendige Faddere til os. Men over denne vor Færd, der stred mod uedarvet Skik og Brug, blev der saadant et Bulder, at det spurgtes langt ad By, og en af mine langvejs Venner sagde senere til mig: „Ja, Kristen Hansen, det er vist ganske rigtigt, at du har brudt med Verden ved Gildeslaget; men det var et stærkt Stykke, som jeg ikke kunde have gjort dig efter.“ Der maa dog have været en hel Del Misforståelse med disse Gildeslag; for denne Tildragelse blev Begyndelsen til, at de efterhaanden døde hen, og jeg havde kun Grund til at være glad over at have fulgt mit Hjertes Stemme.“

Kristen Hansen var ved denne Tid blevet en helt velstaaende Mand, havde udbetalt hele sin Gæld og dog bygget en ny Tærskelade, saa hans Fader kunde nok se, at det intet Skaar gjorde i hans Birtelyst, at han var blevet af de hellige, og de kom nu helt godt ud af det sammen. I 1848 blev den gamle valgt ind i den grundlovgivende Rigsdag og opgav da sine kommunale Bestillinger; Sønnen blev saa først Rægsmand i hans Sted og senere Sognefoged. Da han var 37 Aar, var han jaaledes en paa mange Maader prøvet Mand. Hans Kone led i lange Tider af Lungsynd; det var et Tryk, der gjorde ham Livet meget alvorligt og tit meget svært; men det ndmygede ham ogsaa, ja han altid trængte til at bede Gud om at tage sig af ham og hans kære.

3. Tilgivelsen af Grundtvigs Livssyn.

En Ting, som mer end alt andet lagde Tryk over Hjemmet, var Børnenes Undervisning. Kristen Hansen havde altid følt Trang til at fortælle for sine Smaaabørn baade om aandelige og timelige Ting, hvad de kunde tage imod; det vakte Videbegærlighed hos dem, og han fik mange Spørgsmaal af dem igen. Da Hans nu var 6 Aar, spurgte Kristen Hansen sig selv med Bekymring: „Hvordan vil det nu gaa den livlige Dreng, naar han snart skal i Vejstrup Skole? Han tager saa barneglad og trostlydig mod hvert Ord af min Mund og kender intet til Bantro eller Tvivl. Skal det være Sandhed for mig at sende mine Børn i Skole, maa Staten og Hjemmet gaa Haand i Haand, og det kan Vejstrup Skole ikke med vort Hjem, fuld som den er af dødt Lovvæsen, Landstomhed og Udenadslæsning af Balle's Lærebog, af Nationalisme og vantro Dyds lære.“ Han syntes, at intet Vaand nogen-

finde havde saadan inæret hans naturlige Trang til Frihed som det, at han ikke var myndig over det allerbedste, Gud havde betroet ham i denne Verden, men at Staten skulde gribe ind i Familielivet med sit døde Skolevæsen og forlange Børnene udliveredede dertil. Det faldt ham ikke ind at undervise dem selv; men han foreslog sine kristne Venner, at de i Fællesskab skulde holde en Lærer for deres Børn, som var enig med dem i Troen. De andre følte imidlertid ikke Trykket saa haardt som han; deres Børn var mindre, og de havde daarlig Raad til at hjælpe til, saa det syntes ikke at kunne blive til noget.

7 Aar gammel blev Hans da sendt i Vejstrup Skole. Han havde Luthers Katekismus med sig, men fik den tilbage med Hilsen, at det var en anden Katekismus, der brugtes. I den var den tredje Trosartikel stærkt forvanstet, og Kristen Hansen bad da Læreren, om hans Søn maatte blive fri for at bruge den og maatte bruge Luthers. Den velvillige Lærer, som havde Agtelse for Kristen Hansen og snart kom til at holde af den fredsommelige lille Dreng, gik ogsaa ind derpaa. Muligvis hjalp det ogsaa noget, nu da der ikke længere faldt Døse fra hele Laget ved Daabstesterne, at Kristen Hansens Kone ofrede 4 Kroner til Læreren saa vel som til Præsten ved hver saadan Lejlighed. Sagen var jo imidlertid ikke klar med, at den rette Katekismus blev tilladt.

I Foraaret 1848 fik Kristen Hansen en ny Tjenestekarl, en af hans kristelige Venner, Rasmus Hansen fra Gudme, som dog efter tre Ugers Forløb blev indkaldt til Krigstjeneste. Men derne korte Tid havde været nok til at vise, at de kunde godt sammen. Kristen Hansen mærkede straks, det var en meget begavet Karl, og at han havde stor Kærlighed til Børn. Det faldt ham da ind, at han vilde tilbyde at holde ham paa

Seminariet i Nabolagets Skaarup for at faa ham uddannet til Lærer for sine Børn; anden Maade at faa Lærere paa kunde han ikke tænke sig. At den vidbegærlige Karl skulde afflaa at tage mod dette gode Tilbud, faldt ham aldrig ind, saa han søgte sig noget fattig, da han virkelig gjorde det.

Rasmus Hansen var med i hele Trearvstrigen, til han i Istedslaget blev haardt saaret*). Det ene Ben var jaadan stude itue, at det saa ud til, han skulde blive en Krøbling for stedsse, uskiftet til Bøndearbejde. Men hvordan det end gik, lovede Kristen Hansen ham, at han skulde faa et Hjem i hans Hus for Fremtiden, og Haabet dukkede da igen op om at faa ham til at uddanne sig til Lærer for hans Børn.

Da Rasmus Hansen kom hjem fra Vasarettet, gik han vel ogsaa i Begyndelsen med Stok i Haanden; men den smed han dog snart og tog fat paa Bøndearbejdet som tidligere, saa Haabet om at faa ham paa Seminariet blev ikke større end før.

Det var i den sidste Tid kommet til at staa saadan for Kristen Hansen, at der ingen Bæft var i Vennelaget. Naar hans ældre kristne Venner talte om, at det nu var daarligere med dem end i den første Tid af deres Vandring med Borherre, at den første Kærlighed havde tabt sig, og den iboende Fordærvelse havde voldt saa megen Kamp, at det var gaaet tilbage, saa huede det ikke Kristen Hansen. Han syntes, at alt, hvad der var Liv i, maatte have en Bæft, og der var hos ham saa stærk en Længsel efter at leve et aandeligt Liv, at det en Gang gav ham Lejlighed til at gøre en Rejse til Sjælland. Han

*) Se nærmere herom i Rasmus Hansens „Mindet og Dagbogsblade fra Krigen 1848-49-50“ (1875).

fik nemlig Besøg af en kristen Ven derovre fra, som fortalte, at der var blevet en underlig Strid ovre hos dem mellem en Lægprædikant Lars Møller og en Præst Bojsen, den senere bekendte Budstikke-Bojsen. Lars Møller bestyldte nemlig Bojsen for, at han prædkede Daab til Salighed i Steden for Kristus til Salighed. De fik ikke talt nærmere derom; men de Ord „Daab til Salighed“ slap Kristen Hansen ikke mere, og det begyndte at arbejde i ham: Ja, Daaben, hvad véd jeg egentlig om den? Pietisterne paastod, at de var blevet Guds Børn ved deres Omvendelse, og at derved foregik Igenfødselen. Men hvad var Daaben da? Snart vaagnede der en Længsel efter at besøge de to Mænd ovre paa Sjælland, og Kristen Hansen fik da et Rejsejelskab samlet i Pinsen, som lejede sig en stor Baad og sejlede derover. De overnattede hos troende Venner i Forlev for Dagen efter at besøge Lars Møller. Han var imidlertid rejst ud at holde Forsamlinger, og hans Kone kunde ikke klare, hvad der var mellem ham og Bojsen, saa Fynboerne kunde forstaa det, og Kristen Hansen, der kendte Lars Møller i Forvejen som en begavet Mand, var meget ked af det. De rejste saa til Skørpinge og overnattede hos en Fynbo, Jørgen Hansen, der heller ikke kunde give tilfredsstillende Bæfted. Men nu skulde de da anden Pinsedag i Kirke og høre Bojsen prædke. Spændt som Kristen Hansen var, lagde han Ore og Hjærte godt til og blev rigtig glad ved den Gudstjeneste. Men Bojsen talte intet om Daaben, saa han fandt endnu ikke her, hvad han søgte. De blev da enige om efter Gudstjenesten at besøge Præsten. Han var en rigtig venlig Mand og tog godt imod Fynboerne; men da Huset i Forvejen var fyldt med Folk, som han var i ivrig Samtale med, brændte Kristen Hansen helt inde med det, der laa ham mest paa Sinde

at spørge om, saa stønt de rejste hjem med stor Glæde over deres sjællandske Venners Gæstfrihed og Kærlighed, var der dog et Savn tilbage i hans Bryst.

Noget Tid efter hørte han, at der paa Hindsholm var Folk, der kaldtes Grundtvigianere. Grundtvig kendte han kun af Navn og det kun efter Johan Nielsens Om- tale, der regnede ham for en Sværmer. Kristen Hansen fik dog Lyft til at faa disse Folk i Tale og fik atter samlet et Rejsefjelskab — hvoriblandt Johan Nielsen —, som han lærte for ad Hindsholm til. Paa Vejen tog de ind til en af hans Benner, Kornelius Pedersen i Davinde, senere mangeaarig Folketingsmand. Denne Mand tilbød at følge med dem, ja køre for dem Resten af Vejen. Han sagde til Kristen Hansen: „Du bliver nok enig med dem; for jeg tror om dig, at du egentlig er Grundtvigianer. Der er kun noget lystigt ved dem, som ikke passer til din alvorlige Natur.“

De naaede Hindsholm en Søndag og kom straks til gubelig Forsamling, hvor der dog blev talt i Johan Nielsens dem velbekendte Tone. Kristen Hansen spurgte saa Kornelius Pedersen, om der ingen Grundtvigianere var tilstede. Efter at denne havde forhørt derom, kunde han meddele, at der havde været to; men de var gaaet hjem. De maatte saa ligesom paa Sjælland rejse hjem med uforrettet Sag. Paa Hjemvejen kom Kristen Hansen og Johan Nielsen til at gaa sammen op ad en Bakke. Johan Nielsen fortalte da om en af de hellige, som havde været Staffer ved et Bryllup og efter Verdens Sædvane havde danset første Dans med Bruden, og det betragtede han jo som et Fald. „Og han vil ikke betende sin Skyld“, søjede han til. „Min Kone har været hos ham; men han ydmygede sig ikke, og det er sørgeligt; for det giver Forargelse, og Verden glæder sig.“ Nu brød det

igennem, som længe havde gæret hos Kristen Hansen: „Ja, Johan Nielsen, det har længe arbejdet i mig, at der er saa mange selvtagne Vedtægter og saa meget, vi kalder Djævelskab, uden at vi har Vorherres Ord for det, og saadan med Dans. Jeg mener nu, at det underligste var, at den gamle Mand havde Lyst til at danse. Det er gaaet op for mig, at det er fejl af os, naar vi giver saadanne Leveregler, som vi gør, naar vi siger: Det er djævelsk at danse, det er djævelsk at spille Kort, det er djævelsk at arbejde om Søndagen; for Gud har jo intet fagt i sit Ord derom. Gør vi det ikke paa egen Haand, naar vi giver Sabbatsbudet, der var givet Israels Folk om Lørdagen, Anvendelse paa de kristne om Herrens Dag? Jeg holder ikke af at arbejde om Søndagen; men det er, fordi jeg betragter den som en Fridag, da Guds Børn kan samles til Lovprisning og Talsigelse. Og jeg spiller heller ikke Kort; men jeg tør dog ikke derfor kalde det Djævelskab, naar nogen spiller for Fornøjelse, hvorimod jeg tror, at naar nogen spiller for Bindings Skyld, bliver det, hvad Apostelen kalder „slet Binding“. Og jeg danser heller ikke; men du véd dog, at Israels Børn dansede til Guds Ære, da de var kommet over det røde Hav.“ Kristen Hansen siger til: „Det var vist første Gang, jeg tilfod mig at gøre en Anskuelse gældende imod Johan Nielsen; for vi saa ellers paa dem, der førte Ordet i Forsamlingerne, som paa den Hellig-Mands Medstaber i den Grad, at alt, hvad de lærte os, var som indgivet os af Manden selv. Han tog imidlertid imod min Indsigelse uden at blive vred, og det blev han ellers let.“

Han fortsætter: „Rasmus Hansen og jeg gif nu sammen daglig, og vi forhandlede kirkelige og kristelige Spørgsmaal ved alle givne Lejligheder. Det brødes i os, og vi

vidste ikke, hvad der fejlede os; kun vidste jeg for mit Bedkommende, at jeg længtes efter mere Lys, og det var Aarsagen til, at jeg havde gjort Rejser baade til Sjælland og til Hindsholm.

„Der var et ungt Menneske paa Dure Markt, Anders Knudsen, som havde levet med Berden i Svir og Spil, men var nu vaagnet til Omvendelse og Tro og var blevet en ivrig Tilhænger af Bennekredsen; ja, et halvt Aar efter sin Omvendelse havde han begyndt at prædke Omvendelse for Berden. Anders havde ogsaa hørt Tale om Grundtvigianerne paa Hindsholm, og i sin Iver spadserede han den 7 Mil lange Vej til Dalby, ikke som jeg for at søge Oplysning, men for som Lærer at formaane og vejlede de vildfarende. Anders Knudsen besøgte jævnlig vort Hus, saadan ogsaa da han kom fra Hindsholm. Han fortalte mig, hvad han havde sagt til Grundtvigianerne, og ligeledes, hvad de havde fortalt ham, og han havde en god Hukommelse, saa han fortalte mig vist temmelig nøjagtig, hvordan de strebedes. Jeg hørte opmærksomt paa ham; men da han havde udtalt, udbrød jeg: „Jeg tror virkelig, Grundtvigianerne har Ret af den Grund, at de har vist hen til Daaben som Døren og Indgangen til Guds Rige.“ Dette havde jeg nemlig aldrig før hørt, at nogen havde gjort. Anders Knudsen studsede ved min Bemærkning og gjorde straks Indsigelse derimod. Bagefter fortalte jeg Rasmus Hanjen Anders Knudsens Meddelelse, og vi fik nu fat paa at behandle Sagen. Vi strebedes ogsaa paa vor Maade; men vi havde den Pakte, at jo mere vi strebedes, jo mere kom vi til at elske hinanden; for vi vilde det samme, og vi kunde udhylde hinanden; hvad den ene af os var fattig paa, var den anden nemlig rig paa. Saadan havde Rasmus Hanjen klare Tanker, var skarpsindig og kunde fra Lys-

siden give mig gode Raad. Jeg var mere hjærtevarm, og det var derfor mere Livs-siden, der brændte hos mig. Der var kommet en Morgendæmring op hos os i det store Spørgsmaal: „Hvor er vor Børneret givet os?“ og dette forhandlede vi en Tid lang inden Døre, mens Anders Knudsen jævnlige kom som Modstander og strede med os. Han var en stridbar Natur, og det bidrog til, at han kom saa tit. Men han trak til sidst det korteste Straa.

„Hovedtalerne ved de gudelige Forsamlinger her paa Egnen var Johan Nielsen i Staarupsøre og Maler Olsen fra Svendborg. De var godt enige om, at vi retfærdiggøres af uskyldt Raade ved Troen paa Jesus Kristus; men de var ikke fuldt enige om, hvad vi kalder Helliggørelse; for da holdt Johan Nielsen paa, som jeg foran har bemærket, ikke at arbejde om Søndagen o. s. v., og naar Olsen som Maler havde travlt, saa arbejdede han ogsaa om Søndagen og tillod sig Friheder, som ikke kunde godtendes efter den Tids Lære. Der var imidlertid begyndt at roffes lidt ved den strænge Pietisme, og navnlig fandt flere, at det kunde ikke gaa an at give Israels Sabbats-Lov Anvendelse paa Herrens Dag.

„I Anledning af den Strid, der var rejst mellem Johan Nielsen og Maler Olsen, indbød Olsen til et Møde, hvor han vilde gøre rede for sin Tro, sin Lære og sin Bandel. Ved denne Lejlighed udtalte de sig begge og en Del forskelligt. Der var en temmelig stor Forsamling; for det var jo Formændene ligesom fra to Kredse, der brødes, saa der var Folk fra begge Kredse. Der var ingen, der tog Parti for nogen af dem uden jeg. Stønt jeg tilhørte Johan Nielsens Kreds og holdt mest af ham, afgav jeg alligevel den Erklæring: „Apostelen siger: Med Hjærtet tror man til Retfærdighed, og med Munden be-

kender man til Salighed. Gaaende ud derfra vil jeg sige, at jeg er mest enig med Olsen!" Der var ingen, der enten modsagde mig eller sluttede sig til min Erklæring. Men Johan Nielsen, der i Vennernes Dine var den største, blev meget vred, ja saa vred, at han vilde lige straks have forladt Selskabet, og kun ved megen Over-talelse blev han bevæget til at blive en Stund endnu.

„Det var første Gang, jeg kom til at støde an mod den Mand, jeg rigtig elskede og saa op til som vor For-mand, og jeg fik ogsaa en Fornemmelse af, at han mindst havde ventet saadant af mig. — Da vi gik hjem fra Mødet, talde Rasmus Hansen og jeg om Forhandlingen, og vi følte godt, at vi ikke længere hørte hjemme i de gubelige Forsamlings Kreds. Men vi kendte endnu slet ingen, vi kunde drøfte Sagen med ved det samme Land-ens Hus, der var begyndt at dæmre for os, Lyset over Borherres Mundsord til os ved Daaben.

„Vi saa siden hen paa Pietismen, vi havde forladt, og paa, hvad Guds Aand snart lærte os ved Grundtvigs Benner — som Rasmus Hansen en Gang udtrykte det — som paa to Kvinder, der hver faar et Barn, og Moder-hjertet glæder sig derved. Men den enes Barn dør kort efter Fødselen, saa naar hun derefter skal kunne glæde sig ved sit Barn, maa hun tænke tilbage paa den Tid, det levede. Saaledes med Pietisterne; de vil helst tale om de første, glade Dage og nævner tit den første Kærlighed, der ligesom Barnet er blevet borte. Den anden Moders Barn lever og vokser og gaar fremad til Moderens Glæde. Saadan er det med Grundtvigianerne. Vi havde jo begge mærket, vort Barn var blevet syg, og det var for at faa det helbredet, jeg havde søgt rundt omkring, baade til Sjælland og til Hindsøholm.

„Disse ti Aar staar for mig som nogle af mit Livs

rigeste, da det efterhaands klarede sig for mig, at Aand er Livskraft, og Aanden er i Ord, ja at det Ord, der lyder ved Daaben, er det levende Guds-Ord, Vorherres Jesu eget Mundsord til os.

„Birkedal var nu blevet Præst i Kyslinge, og han var en Lærling af Grundtvig og en begavet Mand. Ham besøgte jeg da baade i hans Kirke og i hans Stue. Det saa rigtig lyst og frisk ud for mig, saa nu følte jeg den Livsvækst, jeg havde savnet i Pietismen.

„Men jeg tabte nu Lysten til at besøge de gudelige Forsamlinger. Vel stod det gamle Venneforhold endnu ved Magt mellem mig og mine gamle Venner; men saa kom Johan Nielsen en Gang og vilde overnatte hos os, og den Aften brød det Løs imellem os, saa han blev saa vred, at han ikke vilde være hos os om Natten. Der gik saa nogle Dage hen, da sendte vi Bud efter ham. Han mødte ogsaa, og vi vilde da forsøge, om vi dog ikke fremdeles kunde være enige i vore Anskuelser af Kristendommen; men hele Natten gik, og Striden førte os ikke nærmere. Jeg følte straks, at nu vilde Johan Nielsen forfølge os, og jeg sagde til Rasmus Hansen: „Vi vil ikke angribe ham; men Sandheden skal frigøre os; for angriber vi ham for Bennerne, jaadan som jeg antager, han gør os, saa er vi jo alle tre vel anjete i Bønnelaget, og nogle vil da mene, at vi har Retten paa vor Side, og andre, at han har den. Men lad os bare holde os rolige!“

„Det varede heller ikke længe, før en af mine gamle Venner, Hans Holgerfen, som tidligere havde tjent mig, kom til mig og fortalte: „Vi var til Forsamling en Søndag ovre hos Kristen Larsens, og da sluttede Johan Nielsen sin Tale med at sige: Der er opstaaet Mænd iblandt os, som er blevet floge i dem selv og

lader sig bruge af den Onde til at føre Guds Børn bort fra den enfoldige Tro paa Vorherre. Han talte ikke om, hvem det var, men jeg tvivlede ikke om, at det var dig, han mente. Senere har jeg spurgt ham derom, og da svarede han mig ogsaa: Det er Kristen Hansen og hans Tjenestekarl, og jeg tænker, det er Karlen, der fører Kristen Hansen; for han er saa klog i sine egne Tanker." Hans Holgersen spurgte mig dernæst: „Hvad er der egentlig i Vejen imellem jer?" „Det Spørgsmaal vil jeg gjerne besvare", sagde jeg og fortalte ham saa om vor Strid. Derpaa tilføjede jeg: „Jeg har været uvis om, hvornaar jeg blev et Guds Barn, og du ved jo, der læres iblandt os, at det er stet ved vor Omvendelse; men det har jeg aldrig rigtig kunnet blive fortrolig med. Men nu er jeg vis paa, at Daaben er Døren og Indgangen til Guds Rige, og at det er det, det gælder om for os, at vi lever i vor Daabspagt; saa er vi Guds Børn." Imidlertid var han ikke den eneste, der kom med Spørgsmaal om, hvad der var imellem os, og saadan fik vi efterhaanden Lejlighed til at vidne af Hjærtens Lyft for vore gamle Venner om den Oplysning for Livet, der var blevet os saa kær.

„Det var en glædelig Tid, der nu oprandt paa vor Egn. Det gik saa ventligt i Fred, og vi blev flere og flere af de gamle Venner, der nu igen fulgtes ad, saa det varede kun saa Nar, inden de gudelige Forjæmlinger ihugede hen her paa denne Egn. Johan Nielsen kom da til at rejse i den indre Missions Tjeneste, og det fortsatte han i flere Nar, ja saa længe hans Kræfter tillod det. I flere Nar kom vi ikke sammen; men vort Forhold blev dog siden godt igen, og han blev ogsaa venlig stemt overfor Grundtvigs Venner paa sine gamle Dage.

„Min Fader, der havde været stavnsbunden som

Barn, nød nu den Ære at blive valgt ind i den grundlovgivende Rigsforsamling og være med til at underskrive Grundloven af 5. Juni 1849. Og det var mig en stor Glæde at tilhøre en Slægt, der var saa anset blandt Mennesker som vor. Men en langt større Glæde var det dog, at ikke blot alle mine Søstende kom til at dele Fællestroen med mig og saa deres Navne indskrevne i Livets Bog, men at ogsaa min Fader, af hvem jeg før havde været forskudt for Troens Skyld, ved denne Tid fik den Raade at komme til Troen paa Vorherre og og Frelser Jesus Kristus. Og jeg kom nu til at staa hans Hjærte saare nær."

4. Friskolens Grundlæggelse.

„Vorherre havde nu oplyst saa mange Hjærtesønstler for mig og velsignet mit Liv paa saa mange Maader, baade aandeligt og timeligt. Men den Byrde, som Staten ved sit Skolevæsen havde lagt paa det danske Folk, dette, at jeg skulde staa under Statens Formynderskab, saa den greb ind i mit Hjem og tog med Loven i Haand mine Børn og foreskrev mig, hvordan de skulde undervises o. f. v., det var en knugende Byrde, som tnygede mere og mere paa mig. Nu var fire af mine Børn kommet i denne Trædemølle, og for hvert Barn, jeg maatte overlevere, blev Sukket i mit Hjærte større og større, saa jeg i min Baande ikke vidste Udvej, men sukkede under Byrden og bad Vorherre hjælpe os.

„Kommer Tid, kommer Raad, siger et gammelt Ord, og saadan gif det ogsaa her. I 1854 kom jeg paa en Rejse til Odense til at besøge daværende Folketingsmand Jens Jensen i Trunderup. Ved en Samtale med hans Kone kom jeg til at klage mig over den Baande, jeg var

i med bort Skolevæsen; for der var en hel Modfætning mellem Skole og Hjem, som ellers burde gaa Haand i Haand. Hun spurgte mig, om jeg ikke kendte Kold i Dalby. Nej, det gjorde jeg ikke. Jeg havde vel hørt ham omtale, men kun som en Sværmer. Hun smilede derved og sagde: „Det er han ikke. Da han var i Ryslinge, kom han jævnlig her i Huset, og han kommer her da imellem endnu, og han har hjulpet os lidt til rette, saa skønt vor ældste Datter nu er i sit tiende Aar, har hun dog endnu ikke gaaet i Skole; og jeg mener, det gaar godt nok alligevel; der er da heller ingen, der har klaget over os.“ Det slog mig. Jeg følte mig saa fattig ved denne jævne Fortælling og blev bedrøvet over mig selv, ja over, at jeg, som ogsaa saa gjerne vilde, ikke troede, jeg kunde.

„Et Aarstid efter denne Samtale var jeg en varm Efteraarndag, en Torsdag, med min Familie til Høstgilde i Kohavegaarden hos mine Forældre. Vi havde spist og stod udenfor Gaarden og samtalede, da vi ser, at der ad Vejen hen imod Gaarden kommer en Mand. Han vakte allerede vor Opmærksomhed, før han endnu var os ganske nær, derved, at han den varme Dag havde en laadden Hue paa Hovedet og et stort Uldklæde hængende om Halsen. Han gaar nu hen imod mig — som om han vidste, at jeg længtes efter ham — og spørger: „Skulde her ikke være en Mand, som hedder Kristen Hansen?“ hvortil jeg svarede: „Jo, det er mig.“ Han siger: „Jeg er Lærer Kold fra Dalby. Om det Navn har De vel hørt? Zens Zensens Kone i Trunderup har sagt til mig, at jeg skulde gøre Deres Bekendtskab; for De var af mine Folk, sagde hun, Og nu er jeg kommen.“ Jeg bød ham velkommen og bad ham følge med indenfor og hilse paa min Fader. Jeg var allerede blevet glad ved

at høre hans Hilsen. Men da han kom til at tale videre om sin Livsgerning, faldt der som Stæl fra mine Øjne, og i mit Hjærte lød et Gud ske Lov. Jeg havde aldrig hørt et Menneske tale med saadan en Sikkerhed og Aandens Myndighed som denne Mand, og Aanden vidnede i mit Hjærte: „Hos ham skal Rasmus Hansen i Skole, nu behøver han ikke at komme paa Skaarup Seminarium“, og der var slet ingen Tvivl hos mig om, at Rasmus Hansen, der havde jagt nej til mit Tilbud om at befoste hans Uddannelse paa Skaarup Seminarium, ikke vilde sige nej til at rejse i Skole hos Kold. Jeg var sikker paa, at Vorherre havde sendt Kold til os, og at jeg nu vilde komme over den Forlegenhed, jeg i ti Aar havde sukket under. Det var først Søndag Morgen, jeg fortalte Rasmus Hansen om Kolds Besøg og udtalte min Glæde derover. „Nu er jeg sikker paa“, svarede jeg til, „at det er saadan, Vorherre vil, at du skal i Skole hos Kold for derefter at holde Skole for mine Børn, og saa bygger jeg Skolestue i Huggehuset, mens du er i Dalby.“ Kold var endnu ikke den Gang kommet i vort Hus, da min Fader havde beholdt ham om Natten. Imidlertid kom Kold op paa Formiddagen, og jeg begyndte nu først at rykke ud med min Forlegenhed med Hensyn til Skolejagen og fortalte ham saa om min Tjenestekarl, som efter min Mening var saa vel stikket til at være Lærer, naar han fik en Uddannelse dertil, og at jeg havde tilbudt ham Understøttelse til at stasse sig den paa Skaarup Seminarium; „men jeg har nu allerede hørt saa meget paa Dem“, sluttede jeg, „at jeg finder det meget bedre, at han kommer paa Deres Skole.“ Herpaa spurgte Kold: „Hvor er Deres Karl?“ „Han er vist ude i sit Kammer derovre ved Porten“, svarer jeg. „Jeg skal dog over og hilse paa ham“, siger Kold og gaar straks derover. Da

han kommer tilbage, siger han: „Han ser godt ud, han er jo en udviklet Mand, der kan høre lige straks“, og fører til: „Det er det allerstrængeste for mig at faa begyndt om Efteraaret, naar der ingen er, der kan høre; for saa kan der ikke tages imod, hvad jeg har. Ja, jeg kan være saa ængstelig, at jeg er nær ved at ryste. Nu antager jeg, at der blandt de 15 Karle, der kommer til November, er en, der kan høre lige straks; og saa kan jeg have Deres Karl til næste Vinter; for saa er jeg igen hjulpet med at have én, der kan høre.“

„Herpaa gav jeg til Svar:

„„Nej, Kold, nu har jeg været i Baande i ti Aar over denne Sag, og De maa derfor tage imod ham til November!“ „Ja, men saa mangler De jo en Tjenestekarl“, sagde Kold. „Det har intet at betyde imod at mangle en Lærer.“ „Ja, saa. Naar han da møder med en Seng, to Par Lagener og to Haandklæder, og giver mig otte Rigsdaler om Maanedes, saa faar han alt frit i Hujet.“

„Kold var hos os et Par Dage, og jeg var sammen med ham omtrent hele Tiden; for jeg trængte til det Liv og det Hys, der var i hans Ord, og det viste sig, at Jens Jense's Kone ikke havde sendt ham fejl af By, naar hun havde sagt, at jeg var af hans Folk; for aldrig har jeg haft et Besøg, der saadan har lyst op for mig over Børneundervisningen og Menneskelivet i det hele som dette.

„Det blev da ogsaa ordnet saadan, at jeg den 1. November 1855 mødte paa Dalby Folkehøjskole med Niasmus Hansen. Kolds Besøg havde saadan fristet paa mig, at jeg straks forlangte mine Børn udstrevet af Statskolen og paatog mig selv hele deres Undervisning og Ansvar derfor. Men det vakte jo Opsigt; for saadant var jo

uhørt i den Tid. Baade for Børnene og for mig blev det imidlertid en glædelig Forandring; Børnene var glade ved, at de var sluppet for Hemsriet, Udenadslæsningen og den Slags, og jeg var glad, at jeg havde faaet mit Hjertes Længsel stillet. Og det var saadanne fornøjelige Timer, jeg havde med Børnene.

„Vinteren gif saadan rast hen, og da Foraaret nærmede sig, henvendte jeg mig til Sognepræsten, Riis, med det Spørgsmaal, om han ikke nok vilde overhøre mine Børn hjemme i mit Hus i Steden for i Vejstrup Skole. Han svarede mig, at hvis han kunde for den nye udfomne Lov af 2. Maj 1855, vilde han nok. Han sendte mig saa Loven og understregede de Ord i § 1 „og regelmæssig efter Tilføjelse lade dem møde til Overhøring i Distriktets Skole ved hver ordentlig Eksamen.“ Jeg sendte ham Loven tilbage med den Bemærkning: „Der staar i Loven efter Tilføjelse, altsaa ligger det i Skolekommissionens Haand, om den vil tilføjede os, eller den vil vise mig samme Opmærksomhed, som tidligere har været vist andre Mænd i Sognet (Herremændene), der heller ikke har benyttet den offentlige Skole.“ Præsten forelagde min Ansøgning for Skolekommissionen, og denne var velvillig nok til at tilstaa, at Overhøringen foregik hjemme. Dette havde en stor Betydning for mig, og jeg betragtede det som et Bevis paa Guds Kærlighed til vor Gerning, at vi blev fritaget for at fremstille vore Børn blandt de andre Børn i Skolen; for Præsten var en bestemt Modstander af den Undervisningsmaade, jeg brugte, saa vi stredes ved alle givne Lejligheder, baade om, hvad der er Kristendom, og om dette med Børneundervisningen. Han vilde sætte Barnehjærnen i Stand ved, at de lærte Lektier, læste uden ad o. s. v., og jeg vilde sætte Hjærtet i Stand ved at tiltale dette med levende Ord, saa der

kunde være Grund nok for ham til at sætte sig imod at rejse over til mig for at overhøre mine to Børn (de to var konfirmerede); for han kunde jo meget bedre have sat os i Forlegenhed, hvis han havde faaet os til at mønstre sammen med de andre Børn, der var afrettede med Pjatteriet. Nu tog jeg imod ham som en Mand, Borherre havde forbudt at gøre os Fortræd.

„3 April fik jeg nu Anmodning om at møde i Præstegaarden med Bogn for at befordre ham over til os. Førend han var kommet paa Boguen, spurgte han mig, om jeg havde ladet Børnene lære udenad. Nej, det havde jeg da ikke, og det vilde jeg heller ikke; for det var kun Pjatteri og Tomhed. Jeg underviste dem mundtlig, og det Ord var der baade Liv og Lys i. Vi stredees saa om Undervisningen, lige til jeg kom hjem, hvor Børnene sad og ventede paa den strange Mand. Det viste sig ved denne Lejlighed, at Præsten, der kom som Tilsynsmand, som den overordnede og som Modstander baade af min Kristendom og mit Skolesyn, maatte bøje sig for den Myndighed, jeg med mit Faderhjærte traadte op imod ham med, saa han til sidst nøjedes med at sige, at de havde dog godt af at lære nogle Bibelsprog udenad; for det var godt for dem at have dem med sig ud i Livet. Hertil svarede jeg: „Ja, faar de ved, hvad jeg fortæller, Lyft til selv at læse og lære, saa fornøjer det mig; men det skal være af Hjærtets Lyft og Trang; for det er baade forfængeligt og at misbruge den hellige Skrift med dette Udenadspjatteri.“ Vi kom saa hjem, hvor Børnene og en af Skoleforstanderne sad og ventede paa os. Jeg var blevet varm af Luren; men jeg tror, han var blevet noget affølet; for han tog forunderlig mildt og beskedent paa Børnene. Han satte sig paa en Stol midt i Stuen, og Karen og Peter stulde staa lige over

for ham, og han efterjaa deres Sager og forhørte, hvad de vidste og kunde; og efter at han saadan havde undersøgt deres Kundskaber i henved to Timer, henvendte han sig til Skoleforstanderen, Mads Nielsen, saadan: „Der kan ikke siges andet, end at disse to Børn er tilbørlig underviste og kan godt svare til, hvad der kan forlanges af Børn i den Alder.“ Dette stadfæstede Mads Nielsen; med det samme var Børnene fri og den Tur overstaaet.

„Om Vinteren, mens Rasmus Hansen var i Skole hos Kold, havde jeg indrettet vort Huggehus som Skolestue, og den stod nu færdig til at tages i Brug til Maj, naar Rasmus Hansen kom hjem. Før vi steg til Bogns, spurgte jeg saa Præsten, om han ikke havde lyst til at se den ny Lejlighed, jeg havde indrettet til Skolestue. Det vilde han nok. Men idet han kom indenfor Døren og saa det rummelige Værelse med Forstue og Knager for Børnene til at hænge deres Løj paa, siger han: „Det er for stort! Det er vel altsaa Deres Tanker at tage flere Børn i Skole end Deres egne?“

„Ja, det er min Mening,“ svarede jeg, „for den Maade, her skal holdes Skole paa, vilde jeg ogsaa gjerne have, andre kunde saa Gavn af.“ „Det bør De tage Dem i Bære for; for derved vil De give Anledning til indbyrdes Strid i Sognet, og det skulde De ikke“, formanede han. Men dermed var vi saa færdige for denne Gang, jeg førte ham hjem, glad ved, at det var gaaet os saa godt. Ogsaa Børnenes Ansigter straaledede over, at Turen var lykkelig saa vel for dem.

„Jeg skal kun hertil bemærke, at nu, efter at der er hengaaet en Mennestealder siden hint Møde, kan det se ud, som om det ikke havde noget at betyde med saadan en Prøve. Men i den Henseende taaler vor Tid ingen

Sammenligning med hin; for nu er Hjemmeundervisning og Frikskole blevet anerkendt og har en Fortid Landet over; men paa den Tid var det eneftaaende.

„Jeg var glad og talte de Vorherre. Det stod for mig, at ligesom der var sødt noget, der havde kostet megen Smerte, maatte dette ogsaa give Glæde og Taksigelse, og jeg var vis paa, at Gud Fader havde taget sig af os og velsignet, hvad vi havde begyndt, saa endog ogsaa Præsten trods al sin Strængighed og Modstand blev helt spagfærdig og medgørlig.

„Den 1. Maj førte jeg til Dalby for at hente Rasmus Hanjen. Det var i alle Raader en fornøjelig Tur, baade at besøge Kold og at hente den Lærer, jeg saa længe havde ønsket. Den 3. Maj begyndte Rasmus Hanjen, der nu var 31 Aar gammel, at holde Skole. Det var i alle Raader stille og smaat. Hvad Børneantallet angaar, var det kun vore egne to, Karen og Peter, der var Skolepligtige; men Andreas, der var over 5 Aar, fulgte med dem. Med disse 3 Børn begyndte Skolen. Det gik ikke storladent til som nu om Dage; for naar nu en ny Skole begynder, saa indbyder vedkommende til Møde, saa Indvielsen sker højtidelig, og vi kan læse i Bladene om, hvem der talte, hvor mange Mennesker der var samlede o. s. v. Rasmus Hanjen var saa bliv ved at tage fat, saa han den første Skoledag ikke engang sad i Skolestuen med Børnene, men underviste dem i sit Kammer, og først Andendagen tog han Skolestuen i Brug. Det er for mig, som om det var stet igaar, da han med de tre Børn begyndte Skolegerningen eller rettere hjalp mig dermed. Det var nogle af mit Livs glædeste Dage. Nu følte jeg mig rigtig frigjort, fri for Statens Tyranni over mine Børn og glad over, at Vorherre havde givet mig Raade og Frimodighed til

at tage den Sag i min Haand, som mit Hjærte i saa mange Aar inderlig havde længtes efter. Ja, mit Hjærte og min Mund var fulde af Takfigelse.

„Eigesom jeg tidligere havde henvendt mig til mine Venner i de gudelige Forsamlinger med Opfordring til i Forening at vælge en eksamineret Skolemand af vore Venner til at hjælpe os med vor Børneundervisning, saa havde jeg paany henvendt mig til dem, efter at Kold havde besøgt os; men det var gaaet denne Gang som den første; der var ingen, der vilde være med at gøre det Skridt at tage Bondekarlen og kun sætte ham paa Skolebænken hos Kold i 6 Maaneder for derefter at tage ham til Børnelærer. Men nu var Tiden kommet og al Ting lagt til rette, ogsaa dette, at jeg nu nok selv kunde udrede de Udgifter, der paafulgte. Ja, det kunde jeg sagtens; for jeg troede, at Vorherre velsignede Gerningen, saa jeg slet ikke skulde blive fattigere ved at bringe det Offer; som jeg sagde til mine Venner: „Han er den allerstikreste at laane noget; for han betaler det tilbage med Renter og Renters Rente.“

„Efter at Skolen saa var kommet i Gang, sagde jeg til Naboeer og Venner: „Nu har jeg Lærer, og nu holder vi Skole. Har nu nogen af jer lyst til at sende os jeres Børn, saa er de velkomne. Døren staar aaben.“ Det varede heller ikke længe, før der kom to Dreng, og i Løbet af Sommeren kom der endnu nogle flere, saa jeg tror, vi havde ti Skolebørn, da den ærede Skolekommission vilde holde Eksamen om Efteraaret. Denne Gang blev vi ordentlig undersøgte; det gik ikke som forrige Gang, da Præsten kun havde én Mand med sig. Nu var to af Kommunens Skolelærere med, samt omtrent hele Sogneforstanderskabet, og desuden var der nogle af mine Venner. Saa vidt jeg mindes, var vi 23 Mand i alt.

Vi kunde jo ikke være i Tvivl om, at Hensigten med dette Møde var, at naar Skolen saadan blev vejet, blev den nok funden for let. Det var heller ikke saa underligt, om de fagdannede Skolemænd tænkte som saa: „Hvordan kan den Bondetarl holde Skole, saa den kan maale sig med vore Stoler?“

„Det var blevet en stor Glædesdag for mig, da jeg med Karen og Peter for et halvt Aar siden havde staaet overfor den samme Præst og én Skoleforstander og var kommet saa godt over det. Nu skulde Prøven gentages, og denne Gang med al den Styrke, Præsten havde til sin Raadighed, og maaste lidt til; for det er vist tvivlsomt, om Skolelærerne havde noget Værende hos os. Men ogsaa denne Dag blev en af mine glædeste. Rasmus Hansen var ualmindelig livlig, saa det var godt at mærke, at han var i Aande. Men nu Børnene? Det havde ikke været underligt, om de havde været noget udsælgende ved den store Flok voksne Mennesker, der var kommet for at undersøge, hvad det var for noget nyt, vi tog os for. Men de var lige saa livlige som deres Lærer; det var slet ikke at mærke paa dem, at der var fremmede hos dem. Den ene fortalte hellere end den anden, og de spurgte Rasmus Hansen, som de var vant til, om, hvad der faldt dem ind. Jeg var glad og kunde se, at mine Venner ogsaa var glade. Derimod var baade Præsten og Skolelærerne saa vel som Sogneraadsmemberne meget alvorlige, og jeg tror, det overraskede dem, at Bondetarlen saadan kunde klare sin Stilling. De klagede ikke paa Skolen, men sagde slet intet om den. Vi vilde jo ikke have dem til at give Børnene Karakter, og saa fit vi ikke deres Kendelse at vide.

„Skønt der for min Følelse er noget oprørende i, at Staten ved sine Tillidsmænd vil passe paa, om vi tager

os af det bedste, Borherre har givet os, saa var jeg dog i de første Aar, Fristolen var i Gang, meget glad ved disse Prøver; for de Herrer fik derved Lejlighed til at mærke lidt til, hvad vi førte i vort Stjold; og disse Prøver virkede mægtig paa mine kristne Venner, saa det varede ikke længe, før den ene efter den anden kom og forlangte at faa deres Børn i Skole hos os. Nu havde Skolen ogsaa bestaaet Hovedangrebet; for Skolelærerne mødte ikke tiere og det samlede Sogneforstanderskab heller ikke; saa vidt jeg mindes, mødte Præsten ganske ene næste Gang.

„Snart fik vi en ny Præst, Regoli. Straks han kom, fik han at høre, at jeg havde en Skole, hvor Børnene ikke lærte Religion, og ved vor første Samtale gjorde han mig opmærksom paa, at det var sørgeligt at holde Skole uden Religion. Denne Bemærkning smagte mig som en Indgivelse fra Skolelærerne, og den gav Anledning til Forhandlinger, til Kamp og til Strid, som dog alt endte med ikke alene Enighed, men inderligt Venstreb og indbyrdes Kærlighed, ja denne Mand blev en af mine allerbedste Venner, hvis Minde lever i mit Hjærte som kun saa.

„Da jeg hørte Regolis Tiltrædelsesprædiken, fik jeg det Indtryk: „Han er den Natanael lig, som Jesus sagde om, at han var der ingen Svig i“, og jeg følte, han maatte være en elskelig Mand, men at han havde intet Kys over Borherres Mundsord til os ved Daab og Nadverbord, men vilde finde Livet i Bibelen. Da han havde prædket hos os tre Søndage, gif jeg om Eftermiddagen op for at aflægge ham et Besøg og henvendte mig om trent saadan til ham: „Nu har jeg tre Gange hørt Dem prædike og har derved faaet et Indtryk af Dem. For saa vidt De nu ønsker at gøre hjærteligt Bekendtskab med

Deres Menighed, saa føler jeg Lyst og Trang til at aabne mit Hjerte for Dem og fortælle Dem om min Fortid og om, hvordan min kirkelige Stilling nu er." Han svarede: „Ja, Tak, det vil jeg saa meget gerne have." Jeg fortalte ham saa min Livsførelse i sine Hovedtræk og om, hvordan jeg nu var kommet til at høre den kirkelige Retning til, der var kommet frem ved Grundtvig. Da jeg havde udtalt, siger han: „Tak, jeg vilde ønske, jeg kunde komme til at aflægge saadan en Tilstaaelse; men det kan jeg ikke endnu." Han bad mig komme igen at besøge sig, og vi blev senere enige om, at jeg skulde besøge ham en Gang ugentlig om Vinteren. Ved disse Møder begyndte vor Kamp om Børneundervisningen, om det mundtlige og det skrevne Ord, om Frikskole og Statskskole, om, hvad der var kommet frem i Menigheden ved Grundtvig o. s. v. Det var nogle for- nøjelige Møder; for skønt vi i Begyndelsen bestandig var i Strid, blev vi gennem Striden bedre og bedre Venner. Vor første Strid var jo især om vor Frikskole, og han paastod, at det, at Børnene læste Bibelsprog, var meget bedre end de Ord, Præsten kunde meddele dem o. s. v. Men gennem vor Strid klarede det sig for ham, saa han ikke alene blev fortrolig med vor Skole, men blev endog saa saadan en Ven af den, at han sendte sin Plejedatter i Skole hos os. Det var jo et glædeligt Tidens Tegn for Skolen.

„Skolen var ved den Tid 3 Aar gammel, og Børnetallet var vokset til 52. Baade min Kone og jeg var saa glade ved hver Dag at have de mange glade Smaabørn om os, der var sluppen ud af den Skole, hvor Døden og Kulden rugede, og kommet ind i en Skole, hvor Livet sad i Højsædet, og hvor Lyset skinne klart."

3 4 Aar holdtes Frikskolen i Kristen Hansens Gaard,

og Rasmus Hansen fik sit Ophold dér og 200 Kroner om Aaret i Løn. Efterhaands overtog de andre Forældre dog Udbetalingen af Lønnen til ham.

I Foraaret 1860 lod Biskop Engelstoft melde, at han vilde komme og overhøre Friskolebørnene. Kristen Hansen oprørtes over denne ny Indblanding i Forhold, som han syntes var Myndighederne uvedkommende, og beredte sig paa at tage en haard Dyst op med ham. Præsten havde dog nok mildnet den gamle, i Grunden saa stikkelige Mand's Stenning mod Skolen, saa han hørte meget velvilligt paa det hele og skrev bagefter i Protokollen, at Skolen tilfredsstillede hæderligt de Fordringer, som kunde gøres til Almue-skolen og overstreb dem endogjaa i enkelte Retninger.

Bed denne Tid tænkte Rasmus Hansen paa at gifte sig, og fire velhavende Gaardmænd mellem Børnernes Forældre enedes da med Kristen Hansen om at købe en Jordlod til 8000 Kroner og bygge Skole derpaa, og disse fem var da i mange Aar Friskolens ansvarlige Styrelse. Den omtales da ikke mere i Kristen Hansens Levnedsbog.

5. Rigsdagsvirksomhed, Forhold til Kold, Birkebal, Grundtvig m. m.

I 1856 gjorde Kristen Hansen Forberedelser til at bygge sig et nyt Stuehus ved at samle Kampesten ind fra Markerne og brænde Mursten, og i 1857 byggede han det, saa det kunde rejses Grundlovsdagen, hvorved der første Gang hejstes Flag i Vejstrup. Der blev bygget med høj Kælder, dels fordi en saadan var god til Mejeridrift, og dels fordi man derved undgik Fugtighed i Lejligheden ovenpaa. Næppe var Bygningen færdig, før

Kold kom i Besøg, og han ytrede: „Ja, Deres Stuehus ser godt ud udbvendig; men indvendig er det ikke kønt; for De bygger det saadan, at selv om De ikke tager det paa den Maade, saa er her givet en Lejlighed til, at Mand og Kone og Børn kan bo ovenpaa og lade Tjenestefolkene blive i Kælderen; og der er i vore Dage stor Fare for, at Bønderne vil leve som Herstaber og stille sig fra sine Folk, og det burde ikke ste.“ Lidt efter føjede han til: „Ja, havde De biet i 20 Aar med at bygge, saa havde De bygget anderledes.“ Kristen Hansen svarede hertil, at det netop var ham om at gøre at leve jammen med sine Folk, saa de ikke skulde føle, at de var Tjenestefolk, og derfor havde han ogsaa altid haft den Lykke at have flinke Folk. Kolds Ord havde dog ved denne som ved alle andre Lejligheder en underlig Indflydelse paa ham, saa han følte, at hvis de havde haft denne Samtale, inden han begyndte at bygge, saa havde han ikke bygget med Kælder. Underligt nok havde Kold en Gang tidligere sagt til Kristen Hansen: „De er i selvsamme Spor som jeg; men De er et Stykke bag efter mig.“ Det maatte han rigtignok sande. Og da Præst Regoli en Gang havde sagt til Kold: „De er langt foran Deres Samtid, Kold!“ havde Kold hertil svaret: „Nej, ikke saa langt; for saa kunde Tiden ingen Nytte have af mig. Saadaane Mænd som Kristen Hansen staar lige bag ved mig og har lige straks Brug for det, der er givet mig at meddele.“

Første Gang Kristen Hansen ret følte sig som Dansk og blev varm for Fædrelandet, var da han ved en stor Folkefest i Ringe Marsdagen efter Isted-Slaget hørte en Tale af Birtebal, der gik ud paa, at da Vorherre havde bestikket Folkene deres Riger, havde han ikke ladet Danstjerne være Stisbørn, men havde netop knæsat os som

sine egne Skædeborn, givet os et Modersmaal saa blødt, som kun saa havde det, hvormed vi kan udtale Sandheden dybt og inderlig, og bestiftet os sin Engel til at værne om gamle Danmarks Rige. Saa længe havde han fredet om Danmark dejligst Bøng og Bønge, at Folket var faldet i Søvn og havde ikke anset, at Fjenden lurede paa det. Han mente derfor, at Krigen kom som et Guds Rald for at vække Folket op. Men vore værste Fjender var dog dem, der vilde flytte vor gamle Rigsgrænse og have Sønderjylland ind i det tytte Forbund.

1858 blev Kristen Hansen Sognefoged, og den Bestilling, syntes han altid, laa godt for ham. Men i 1859 blev han valgt ind i Landstinget, og dér kom han aldrig til at føle sig paa sin Plads. „Jeg har i mit Liv haft mange Tillidsposter“, skriver han; „men ved enhver er jeg blevet saa fattig og er kommet til ret at føle, at jeg trængte til Vorherres Hjælp. Ja, vinder vi vore Medmenneskers Tillid, saa de giver os Troskoffer, saa virker det i vort Hjærte enten Ydmyghed, Takfigelse og Bøn eller Hovmod og Forsængelighed. Naar jeg som gammel Mand nedskriver dette og ser tilbage paa mit lange, bevægede Liv og paa alt det, Vorherre har givet mig Lov til at være med til, saa véd jeg ikke bedre at sige end: Gud ste Lov for det altsammen!“

Det, der under hans Ophold i Hovedstaden fik mest Betydning for ham, var, at han kom i Forbindelse med Grundtvig. Hans Ven, Folketingsmand Jens Jensen fra Trunderup, fulgte ham en Søndag til Bartov Kirke. Paa Vejen derhen sagde Jens Jensen: „Du bliver nok straks glad ved Sengen; men du kommer til at høre Grundtvig længe, før du rigtig kan forstaa ham. Jeg gif der i flere Vintre, før jeg kunde saa noget ud af det.“

Da Kristen Hansen saa Grundtvigs Kæmpeskikkelse træde frem for Alteret for at holde Skriftetalen, tænkte han straks paa Apostelen Peter. Men da Menigheden stemte op i Sang, flød der Glædestaarer ned ad hans Kinder, og han følte som aldrig før: „Her er en levende Menighed, her er godt at være!“ Ogsaa Forkyndelsen gik ham saadan til Hjerter, at ikke en Sætning blev borte for ham; han havde Brug for det altsammen. „Denne Dag“, skriver han, „sødtes hos mig Længselen efter, at vi ogsaa hjemme i min Vennekreds kunde samles som en levende Menighed om en viet Herrens Tjener; for det fattedes os i de nu hensygnende gudelige Forsamlinger.“

Udenfor Kirken kom Jens Jensen og to andre Folketingsmænd, Jens Jørgensen fra Bjerregaard og Termanzen, hen til Kristen Hansen med Opfordring fra Grundtvig til ham om at komme ud at besøge ham paa Gamle Kongevej og fortælle ham, hvordan han var kommet til at holde Fristole o. s. v. Hjærtet hoppede af Glæde i ham ved denne Indbydelse, og han tog samme Aften derud med de nævnte Bømer; og snart var de inde paa Skolesagen, som Kristen Hansen talte livligt og varmt om. Da de ved Sengetid tog Afsted, sagde den gamle: „Ja, nu ved De, hvor jeg bor“, og fra den Tid stod Grundtvigs Hus aabent for ham, og han tilbragte ogsaa siden mangen en Aften derude. Ved saadan en Vejlighed kom Grundtvig en Gang til at anstille en Sammenligning mellem Danmarks forskellige Befolkninger. „Sjællænderne er de vittigste“, sagde han, „Synboerne de snildeste og Nyderne de tungeste at saa med; men kommer Nyden først, saa er han den sikreste.“ Hertil svarrede Jens Jørgensen: „Det kan jeg ikke forstaa, at Sjællænderne er de vittigste; for er det dog ikke et Bevis paa Kristen Hansens Vittighed, at han bor sammen med

tre Byder, der alle vilde have sagt ja til Grundlovs-Forandringen; men han har med sin Vittighed saadan magtet dem, at nu vil de alle tre sige nej?" „Nej“, svarede Grundtvig, „det er ikke Kristen Hansens Vittighed, der har gjort det, men Fynboens Snildhed; for den vittige skal tage Tingen første Gang; kan han ikke det, saa kan han det aldrig. Den snilde derimod, naar han ikke kan tage Tingen første Gang, saa bruger han sin Snildhed og tager den fra en anden Side; og Byden, om han ikke kan sige ja, saa siger han heller ikke nej, men overbejer Sagen vel. Men har vi først Byden, saa er han baade den seigeste, stærkeste og mest trofaste.“

Frihedsmand som Kristen Hansen var, var han dog ikke meget politisk udviklet og havde vanskeligt ved at slutte sig til noget bestemt Parti paa Rigsdagen. Vondevennerne stod han noget mistænksoin overfor, da han ikke kunde lide deres Fører, J. A. Hansen, fordi han behandlede Herremændene paa saadan en drillende Maade, og Kristen Hansen jyntes, man skulde bevare en god Samvittighed ogsaa i de politiske Spørgsmaal. Til private Partimøder kom han ikke, men var dog, efter at have overværet Forhandlingerne i Tinget, aldrig i Tvivl om, hvordan han skulde stemme.

I Grundlovskampen i 1866 tog Kristen Hansen levende Del, og det var ham altid senere en Tilfredsstillelse, at noget af det sidste, han udrettede i Lands-tinget, var at sige nej til den ny Grundlov med dens Indskrænkning af Valgretten. Han var dog glad ved, at han ved Rigsdagens paafølgende Opløsning fik en god Lejlighed til at trække sig ud af det politiske Liv og ofre sig mere for sit Hjem, som han i København altid havde længtes saa meget efter.

I 1865 blev Birkebal affat som Sognepræst i

Kyslinge, fordi han i Rigsdagen havde angrebet Regeringen for dens Færd under Krigen og Fredslutningen. Ved Efterretningen herom udbråd Kristen Hansen i et: Gud ste Lov! idet han i den varmlodige og hjærtelige danske Mand straks saa Banebryderen for fri Præster i fri Menigheder, det som Kristen Hansen ved Bemannødet i 1863 var blevet opfat paa ved at høre Grundtvigs Tale om Præstefrihed som et lige saa nødvendigt Vilkaar for Guds Riges Blomstring iblandt os som den nye vundne Sognebaandsløsning. Menigheden i Kyslinge beholdt som bekendt ogsaa Birkedal som sin fri Præst, og Kristen Hansen tog efter Samraad med sin gode Ven, Enge Hansen i Ferritslev, til Kyslinge, hvor de begge meldte sig ind i Frimenigheden. Birkedal blev meget glad derved og saa et glædeligt Barsel i, at en Mand kom en 3—4 Mil borte fra for at saa den Mand til Præst, som nye var faldet saadan i Unaade, at han var affat fra sit Embede.

Skønt Birkedals Menighed fandt den fri Stilling forunderlig frisk og velgørende, længtes Birkedal selv dog meget efter at saa Menigheden anerkendt som et Led af Folketirken. Dette lykkedes ogsaa ved Valgmenighedsloven af 1868. Nu forlangte Birkedal, at alle hans Menigheds-Medlemmer skulde løse Sognebaand til ham, og det maatte Kristen Hansen da ogsaa; men han gjorde det grumme nødig, saa meget mere, som hans Sognepræst var den fromme og elstelige „lille Baggesen“, Søn af den tidligere nævnte Sognepræst.

Mange Venner fra Vejstrup og Dure løfte ligeledes Sognebaand til Kyslinge, og i Begyndelsen var det dem kun en Fæst at køre den 3½ Mil lange Vej med svingende Ræs, der stadig voksede ved, at man tog Fodgængere, der stiledede mod samme Maal, op paa Bejen.

Efterhaanden sølte man sig dog om Sommeren besværet af Heden, der virkede sløvende, og om Vinteren af Mørket, man maatte tørre i, saa Kirkefærden blev sjældnere og sjældnere. Og saa Birkebal sølte sig trykket af Bejlængden, f. Eks. ved Begravelser, og sagde en Dag til Kristian Hansen: „Vejen er for lang baade for jer og mig, I har jo Kræfter nok til at oprette en Balgmenighed selv!“ Dette gav Kristian Hansens Tanker en ny Retning, der førte til et Hjærteønske om at faa en Balgmenighed paa Stedet. Men han sølte godt, at inden det kunde ske, maatte Borherre baade bøje Hjærterne og faa Raadighed over Pengepungene. Altsaa nøjedes han indtil videre med at sige: „Gør du Gerningen, Herre, naar din Time kommer, saa du kan faa Treen og vi din Belsignelse.“

6. Højskolens Grundlæggelse.

Da Ludvig Schrøder under Krigen 1864 var blevet jaget fra sin Gerning som Højskoleforstander i Rødning, opholdt han sig en Tid i København og holdt der for nogle Rigsdagsmænd en Række historiske Foredrag, som Kristian Hansen hørte og var glad ved. Schrøder ledte i den Tid om et andet Sted, hvor han kunde fortsætte sin Gerning. I Nstov, lige ved Grænsen, hvor han helst vilde have den, syntes det ikke at kunne blive til noget. Termansen henvendte sig da til Kristian Hansen med Opfordring til at staae Schrøder Vejsheds til at tage fat i Vejstrup, en Opfordring, der rigtig jatte Kristian Hansen i Bevægelse; og Sagen stred da saa vidt frem, at Præst Baggesen lovede at laane baade Schrøders Familie og hans Skoleungdom Hus i Præstegaarden, indtil en Skolebygning kunde blive opført.

Schrøder kom alligevel til Aſtov. Men Tanken om en Høſtkole i Vejſtrup døde aldrig hen mere. Kriſten Hanſen kom da en Gang ud til Kold, der den Gang havde omtrent 100 Karle paa ſin Skole, og ſpurgte i Samtalens Løb: „Hvordan har det gaaet med Deres Skole i Vinter?“ Hertil ſvarede Kold: „Nu gaar det med min Skole, ſom det gif med Konen, der havde ſaa mange Sølvpenge, at hun ikke kunde tælle dem, men ſom dog holdt ſaa meget af dem, at hun — for at de ikke ſkulde mugne — lavede ſig et Kor til at røre dem med, og ſaadan kan jeg ogſaa holde dem i Bevægelse; men jeg kan ikke, hvad jeg før har kunnet, og hvad jeg i Grunden ſkulde kunne, jeg kan ikke lære hver enkelt at kende; for iblandt ſaa mange er der altid nogle, der trænger til noget ſærligt; men det kan jeg ikke give dem nu.“

I ſamme Øjeblik ſlog det ned i Kriſten Hanſen: „Nu er Tiden, at vi ſkal have en Høſtkole til i Fyn, der kan gaa Haand i Haand med Kolds.“ Han talte dog ikke til nogen derom, før han læſte i Danſt Folkeblad den Sætning: Svendborg Amt er nu det eneſte, ſom ikke har nogen Høſtkole. Nu ſlog han paa Sagen ved forſtellige Sammenkomſter. Det ſtod for ham, at Høſtkole og Fri-menighed var to Søſtende, der elſtede hinanden; byggede de derfor en Høſtkole, maatte den ogſaa blive et Samlingsſted om Søndagen for det kriſtelige Vennelag. Da hans Broder en Gang ytrede: „Din Tanke er viſt rigtig; men hvor er Manden?“ ſvarede Kriſten Hanſen: „Er det ſaadan, at Vorherre vil have, vi ſkal bygge Høſtkole, ſaa ſtaar der nok en Mand af vore Venner til Tjenefte. Gør der ikke det, ſkal vi ikke bygge.“ De ſkrev ſaa til Vennerne i København og ſpurgte, om de vidſte ſaadan en Mand, og Svaret løb, at der var Kandidat Kragballe, ſom baade de og Grundtvig kunde tænke paa med

Glæde til saadan en Gerning. Der var blevet nægtet ham Præstevieelse for en Udtalelse i „Kirkelig Samler“, som han udgav, og han var derved kommet til at staa skarpt over for Folkekirken. Ved at man nu henvendte sig til ham om at komme til Vejstrup, tog han det som et Bink fra Gud om, at det saa skulde være, og han lovede at komme.

Kristen Hansen skriver herom: „For mig stillede Sagen sig saadan: Naar jeg og min Samtid bygger Højskole, maaske vore Børn komme til at bygge Kirke. Ja, det stod klart for mig, at der i Vejstrup en Gang maatte blive en Frimenighed; men jeg tænkte ikke, at jeg skulde være med i Forberedelserne dertil anderledes, end at Skolen skulde staa i venligt Forhold til Frimenigheden i Nyslinge. Da vi derfor fik en Skolemand anbefalet, der ogsaa havde Betingelser som Præst, naar han blot fik Præstevieelsen, saa kunde jeg ikke tage imod ham uden min Præsts Samtykke.“ Han tog da til Nyslinge og talte med Birkedal om Sagen og fik til Svar: „Hvad De har tænkt i den Sag, er ikke fra neden men fra Himlen, saa fortjænt kun De! Kragballe er en begavet og hjertelig kristen Mand, saa han kan jo godt holde Forsamling om Søndagen i Skolen som min Medhjælper. Det er jo klart“, søjede han til, „at vi efterhaanden skal have flere smaa Menigheder; og at De ogsaa nede hos Dem skal have en, er naturligt nok. Hvis Kragballe og jeg kunde blive rigtig gode Venner, kunde han jo blive min Kapellan og Deres Præst. Og naar der saa blev samlet en Menighed om ham, skulde han være selvstændig Præst.““

I Foraaret 1867 var Kragballe saa samlet med Vejstrupperne i Frijskolen og holdt et Foredrag, der greb dem alle stærkt og slog Hovedet paa Synnet, saa det blev bestemt, at der skulde bygges Højskole, og det, saa

den kunde aabnes 1. November. Nogle vilde have, at den skulde bygges paa Aalkier som Højskolen i Ryglinge, der netop blev bygget paa samme Tid. Men dette var Kristen Hansen afgjort imod; han saa saadan paa Sagen: „Kold har med sin stærke Tro paa Aandens Bistand banet Vej for Højskolegerningen. Nu har vi faaet Dje og Hjærte for, at den er værd at ofre noget for; men naar vi saa mærker, der er Trang til flere Skoler i samme Retning, var det dog for meget at forlange, at alle Højskolemænd skulde være lignende Kæmper som Kold; men saa bør vi skaffe en saadan Skolemand Lejlighed til at virke ved for frivillige Gaver at bygge en Skole til ham. Den skal saa være en Follegave, hvis Styrelse skal være forpligtet til at holde Lærere, der altid er i den grundtvigske Retning.“ Paa denne Maade troede han bedst at saa Herrens Betsignelse knyttet til Skolen, mens han var bange for, at Egenmytten vilde raade ved en Aalkiestole. Gav Skolen noget Overflud, skulde det bruges til at hjælpe fattige paa Skolen for. Om denne Ting blev man da ogsaa enig, baade i den snævrere Kreds og i den større, som ved offentlig Indbydelse til at være med, senere blev samlet.

Det var under stor og almindelig Deltagelse, at Skolen opførtes paa en Grund, som Kristen Hansen gav dertil. Med Glæde kørte man Sten, Grus og Tømmer til, og store Pengegaver strømmede ind, i alt 8000 Kroner, saa Kristen Hansen, der var Tilshusmand med det hele, let kunde se, at det var Aanden, der drev Bærret.

1. November aabnedes Skolen da med 20 unge Karle, mest fra Egnen; men da Bygningerne ikke var helt i Orden endnu, maatte de indtil Nytaar bo i de nærmeste Gaarde, og Kosten fik de hele Vinteren hos Naboen.

Efter Nytaar kom 6 Karle til. Om Søndagen prædkede Kragballe i Skole salen, der altid var propfuld af opmærksomme Tilhørere. Og Birke dal tilbød ham sin Prædkestol, naar som helst han vilde prædke i Nyslinge — et Tilbud, som Kragballe, der helst vilde have det mindst mulige med Folkekirken at gøre, dog ikke tog imod. Det kom derfor som et Lyn fra klar Himmel, da Styrelsen straks efter Nytaar fik et Brev fra ham, hvori han op sagde sin Plads til 1. April, da han „ikke passede til disse Forhold“. Kragballes var, som de selv sagde, nogle forkælede Københavnerne, og de syntes nu slet ikke, de kunde trives ude paa Landet.

Det var for Kristen Hansen det smerteligste Brev, han nogen sinde havde faaet. Det gjorde ham næsten syg, og da Sagen blev bekendt, vakte det almindelig Sorg paa hele Egnen, ja i den Grad, at man i mange Aar, efter at Kragballe var rejst, blev ved at gaa og vente paa, at han en Gang skulde fortryde det Skridt, han havde gjort, og vende tilbage til den mest trofaste Vennekreds, han vist nogen sinde havde staaet i.

Nu saa det en Tid ud til, at N. J. Terman sen skulde have overtaget Gerningen som Forstander for Højskolen. Hans Venner — navnlig Ludvig Schrøder — syntes dog ikke om, at han skulde rives ud af det politiske Liv, og man fik saa L. B. Povlsen, nuværende Fripræst i Bovelund i Sønderjylland, til Forstander. Han var man ogsaa — trods hans sønderjydske Udtale — glad ved baade som Skolemand og Søndagstaler; men efter to Aars Forløb rejste han igen for at tage en Gerning op i sit Hjemland, som han hidtil ulovlig havde været udstiftet fra.

I 1870 blev Jens Lund saa Højskolens Forstander, og en afgang grundtvigsk Præst Berg, som tog Bopæl

i Vejstrup, skulde saa tale paa Skolen om Søndagen. Da Folk fra Laasinge imidlertid lod Vejstrupperne vide, at hvis dette sidste blev Tilfældet, vilde de ikke sende deres Børn paa Skolen, blev Jens Lund, der særlig sølte Kald til at dyrke raa Mark op, og Styrelsen paa Kristen Hansen nær bange og fik det forhindret. Dette var et voldsomt Slag for Kristen Hansen, der altid havde tænkt sig Højskolen som et Brændpunkt for levende Kristendom, og han trak sig tilbage fra Skolens Styrelse. Man kunde dog ikke undvære ham ret længe, og da det viste sig, at kristne Venner ude i Landet ikke vilde sende deres Børn paa en Skole, som de ikke syntes toned rent Flag, blev der snart igen Enighed om at bede Kristen Hansen træde ind i Styrelsen paa ny, idet man lovede, at Skolen aldrig mere skulde blive lukket for Ordførere, som Kredsen kunde være glad ved at høre. Og alt blev efterhaanden igen ved det gamle.

7. Selvstændig Valgmenighed.

Kristen Hansen var efterhaands kommet til at længe efter at have Præst og Kirke lidt nærmere end Ryslinge, men ventede rolig paa, at Helligaanden nok vilde minde dem om, naar det var Tid at bygge, og indgive en Præst Længsel efter saadan en Gerning som den, der blev at udføre. Saa var det i Høst 1873, at han som Medlem af Menighedsraadet i Ryslinge havde indbudt Sognebaandsløjerne i Vejstrup til at møde i Frikskolen for at opfordre dem til at give Bidrag til et Byggeforetagende ved Præstegaarden i Ryslinge. Hans Broder, Niels Hansen, tog da Ordet og sagde: „Ja, vi kan jo nok støtte dem lidt; men der er dog ingen Mening i, at vi bliver ved at støtte dem. Det kan jo være, at vi

snart kommer til at bygge selv, og saa kommer det an paa, hvordan de kan hjælpe os." „Men det kan nok være, at nu blussede det op", skriver Kristen Hansen; „det gik, som jeg saa tit har lagt Mærke til; naar Smeden gør Ild i Øsen og lægger Kul derover, saa kan vi blæse med Bælgen et Stykke Tid og slet ingen Ild se; men naar Smeden saa stikker sit Øsejæyd ind, saa der kommer Luft til den indvendige Ild, saa kan det flamme op i lys Røg over det hele. Saadan gik det her, det har brændt indvendig, og det brød da først ud af Jens Runds og min Mund, og vi blev begge saa varme, at vi med vore Ord varmede hele Forsamlingen. Min Broder blev næsten bange, for han havde ikke tænkt, der skulde tages jaadan paa Sagen. Slutningen af dette Møde blev den, at nu skulde hver især af os tænke nærmere derover og tale med vore Husfolk og andre Venner derom og saa lade en Stund gaa hen for at se, hvordan det vilde klare sig for os."

En Maaned herefter holdtes ja et større Møde, hvor der kun var den ene Mening, at man skulde tage fat og bygge Kirke. Nogle Mænd rejste til Kerteminde og saa Balgmenighedskirken dér, hvorefter man bestemte at bygge i samme Stil. Nu tegnede man Bidrag; flere gav 1000 Kroner hver, og man fik snart samlet 20,000 Kroner.

Men hvem skulde være deres Præst?

Der blev foreslaaet en Bondejøn fra den nærliggende By Holndrup; han var Kapellan paa Sjælland. Og Kristen Hansen og et Par andre Mænd blev udnævnt til at forhandle med ham. Den unge Mand var bange for, at saadan en gammel Kreds af ældre, udviklede kristne ikke kunde nøjes med det, han kunde byde; men ellers havde det i flere Aar været hans Længsel at saa sin Birkfjølshed i jaadan en levende Menighed. Og baade

gennem hans Breve og ved en senere Sammenkomst med ham i København blev Vejstrupperne fast overtydede om, at just han var Manden for dem. Og saadan blev Rasmus Pedersen antaget til Valgmenighedspræst i Vejstrup.

Efter Pinse begyndte man at køre Sten til Kirkebygningen. Kristen Hansen førte Tilsyn med, at alt gik, som det skulde, og selv var han den, der kørte og aflæssede de fleste Sten, over 100 Væs i Løbet af 17 Dage. Selv skriver han herom:

„Jeg synes aldrig, jeg har været med ved saa glædeligt et Arbejde, ja, jeg er vis paa, at jeg har aldrig været saa glad ved at køre til Gilde, som jeg var ved at køre Sten til Kirken. Og det var en let Forretning at være Tilsynsmand, efterjom Folk ligefrem kappedes om, hvem der kunde udrette mest. De, der var de stadigste til at køre, var ogsaa de glædeste og dem, der holdt bedst ud til det sidste. Det gaar altid saadan: Hvem der kan faa Naade til at ofre mest for, hvad Gud velsigner, faar størst Fordel selv.“

Kirken indviedes Palmesøndag 1876. Der var da 62 Familier i Menigheden.

8. Alderdom og Død. Eftermæle.

Hadde Kristen Hansen følt sig paa en fejl Hylde i Rigsdagen, saa havde han med des mere Ryst røgtet sine Hverv som Sogneraadsmember, Sognefoged og Forligsmægler. „Jeg tror om mig selv“, skriver han, „at jeg altid har passet bedst til de mindre Forretninger; for jeg føler godt, at jeg selv er en af de smaa, men af de lykkelige smaa, som Vorherre har givet Naade til at være med til at vække Bennehaand til, hvad han velsigner.

Derfor er jeg nu som gammel Mand glad og taknemmelig ved at se tilbage paa de svundne Dage og siger: „Gud ske Lov for al sin Naade, hans er Æren!“

Det var forunderligt, som han kunde tage alle Tilfæltelser som Mindelser fra Vorherre. Hans Søn kom en Dag ind og meddelte ham, at deres 4aars Hoppe var død. Hertil svarede han: „Ja, det er jo et stort Tab med Hoppen, men dog ikke større, end vi kan bære det. Og kan vi derved komme til at indse, at det er Guds altfammen, er det dog en læmpelig Naade, han har at lære os det paa. Ja, kan vi derigennem lære at blive gode Husholdere, saa bliver det os ogsaa til Belsignelse.“

Da han i 1881 fyldte 70 Aar, var hans trofaste Ven og Medarbejder Rasmus Hansen allerede en dødsmerket Mand. Men paa den Dag maatte Rasmus Hansen dog — saa syg han var — hen til sin gamle Ven; og han talte da til ham over gamle Simeons Ord: „Nu lade du din Tjener fare i Fred; for mine Dine har set din Frelse.“ Rasmus Hansen udtalte saa ud af sin egen Hjemlængsel Ønsket om, at ogsaa Kriste^r Hansen snart maatte blive kaldt hjem, nu han havde fuldført en saa god Livsgerning og levet et frugtbart Liv. Skulde han leve ret længe endnu, mente han, vilde det blive trange Dage for ham. Dette Ønske kunde Kristeⁿ Hansen slet ikke tage imod. Han var glad ved ligesom at høre en Røst hvilfe inden i sig: „Du skal være her en Stund endnu.“ Vel saa han saa meget baade i Menighedslivet i Vejstrup og i Politikken, som bedrøvede ham; men han hntes dog nok, han kunde være lidt for den unge Slægt endnu og ijær for sin Koue, som nu havde ligget til Sengs i et Par Aar, helt lam.

Han havde en Gang hørt Grundtvig sige: „Naar kristne Menneſter bliver 70 Aar gamle, bliver deres Liv

halvt i Himlen og halvt paa Jorden, efterfom de bliver mere døde for de jordiske Ting og mere levende for de himmelske." Dette havde han altid siden ønsket maatte times ham, og nu frydede han sig ved Tanken om, at dette ogsaa syntes mere og mere at gaa i Opfyldelse paa ham.

De sidste 30 Sider af Levnedsbogen optages af Kristen Hansens Syn paa forskellige Livsforhold, hvori han synes, den unge Slægt er ved at forlade det gode, gamle Spor, som han havde søgt sig saa lykkelig ved at følge. Det er da først og fremmest Menighedslivet, det er ham om at gøre at holde frisk og sundt. Et støt Minde, han havde fra de gudelige Forfamlingers Tid, var Mindet om et hjærteligt og inderligt Forhold mellem de enkelte vakte. Det kostede den Gang et Brud med Verden, Spot og Forhaanelse og en aaben Bekendelse at slutte sig til Vennekredsen, og kun de, for hvem det ret var en Hjærtesag, kom derfor med. Og saadan havde Kristen Hansen ogsaa haabet, det skulde være blevet i Valgmenigheden. Men med den kongelige Anerkendelse, som man nu til hans store Sorg kom ind under, syntes han, det vilde gaa alt for let at blive Valgmenigheds-Medlem. Naar han saa Familier i Snejewis (inden hans Død var 140 Familier med), som hverken han eller de fleste andre Menigheds-Medlemmer kendte, løse Sognebaand til Menigheden uden Aflæggelse af nogen som helst Bekendelse, syntes han Forholdet blev saa koldt mellem dem indbyrdes, og han var bange for, at det ikke altid var af Aandens og Hjærtets Driit, at man sluttede sig til. Han vilde gærne omslutte alle Medlemmerne med samme varme Broderkærlighed som tidligere Vennerne i de gudelige Forfamlinger; men han følte godt, at det

kunde han ikke længere nu, og det var ham en stor Hjærtesorg.

Ligeledes havde de unge, der sluttede sig til Bennefredsen, altid tidligere haft saa mange Spørgsmaal paa Hjærtet at faa besvaret af de ældre. Det mærkede man intet til nu. Kristen Hansen søstede som gammel Mand intet hellere end at faa Lov til at meddele de yngre af sin store Livserfaring; men den unge Slægt syntes ikke at trænge til sine Fædres Erfaringer. Der kom nu til Dags iugen Spørgsmaal frem; man løste blot Sognebaand, saa var alting i Orden.

Deltagelse i den hellige Nadver blev for Kristen Hansen mere og mere, som han ældedes, de store Højtider i hans Liv. Og skønt han vidste, mange vilde falde det Sværmeri, udtalte han det dog tit som sin faste Tro, at man ikke blot blev aandelig og hjærtelig, men ogsaa legemlig styrket ved Nydelsen af Herrens Kød og Blod, og at det var Fællesskabet, han derved fik med sin Frelser, der gjorde, at han blev bevaret saa sund og frisk til sin høje Alderdom. Og han sølte, det var en stor Synd at nægte Børnene Afgang til Nadverbordet, naar de vilde med dertil. „Gid den Tid dog snart maatte komme“, skriver han, „da Livet blev saa frisk, at det kunde sprænge den døde Form, at nyde Nadveren efter Dato og Aarstal, og de kristne Forældre tog deres Børn med sig til Nadverbordet, naar Manden mindebe dem, selv om de kun var syv Aar gamle. Da vilde Livet bære Frugt i Skærlighed.“

Skønt Kristen Hansen var afgjort Venstremand og kaldte Berg „Frihedens og Dansthedens største og bedste Mand“, var han dog meget ilde ved den Maade, hvorpaa man førte den storpolitiske Kamp. Og midt i den politisk mørkeste Tid, efter Udstedelsen af det andet

Provisorium i 1885, afslutter han Levnedsbogen med følgende Linier:

„Mit Ønske, ja min Bøn til Vorherre for vort Fædreland er, at denne bitre Tid, hvor Laanderne er ligesom slaaet løse, saa Partihadet er grænseløst, dog snart kunde faa Ende, og det danske Folk blive ydmyget og bede Vorherre om Hjælp. Ja, det er mit Haab, at det vil ske, saa det hjærtelig bløde og efter sin Natur fredsommelige danske Folk snart kunde faa Fred med sig selv. Men saa længe det stærke Raab: „Ned med Estrup!“ lyder ved alle politiske Benstrensneder, vil Folket endnu raade sig selv; for Estrup bliver ikke fiddende en Dag længere, end Vorherre vil; for hans er Riget og Magten og Æren.“

Stke længe efter Bogens Afslutning blev Maren ramt af en „Nørelse“, som Fynboerne kalder det, og laa til Sengs i lange Tider. Den gamle Mand passede hende selv op, skønt hans Nattesøvn blev afbrudt en 3—4 Gange derved hver Nat. Men de kunde nu rigtig tale sammen om, hvordan deres Barneengle allerede i Skoletiden havde vendt deres Hjerter mod hverandre og siden under Livets haarde Kampe værnet om deres trofaste Kærlighed. „Og jeg siger Gud Fader Tak for den ærlige, sanddru og trofaste Sjæl, han gav mig at leve sammen med i halvtredstindstyve Aar“, skriver han i en Dagbog, han førte i denne Tid. Et andet Sted i samme Bog hedder det: „Hun elsker mig endnu i mit Fjeds Aften af sit ærlige Hjertes dybe Følelse, og jeg er saa saare glad ved, at hvad jeg som Ungerfvend ønskede, da jeg saa hende gaende i sit Barndomshjem saa trykket, men saa trofast til at hjælpe sine Forældre, at jeg maatte faa Lov til at hjælpe hende til at blive lykkelig og saa det godt, det er ogsaa timedes mig, især da Gud, efter

at have ladet mig komme til Troen paa ham, ogsaa gav mig Naade til deri at blive enig med hende, saa vi nu i over en Menneskealder i Fællesskab har kunnet befende Troen og bede i Jesu Navn. Ja, vi er lykkelige, gamle Folk."

I Juli 1887 døde Maren, og Kristen Hansen var glad ved, han selv havde faaet Lov til at vække hende den sidste Læstedrif; „for det var hende altid saa kært, hvad hun tog af min Haand", siger han til.

Tre Maaneder senere skulde de have holdt Guldbryllop, og Kristen Hansen giver paa denne sin Højtidsdag sine Følelser Lufst i Dagbogen. Han skriver blandt andet: „I den første Maaned efter Marens Bortgang glemte jeg alt for at leve i Minderne. Savnet af hende var saa stort — det var jo den ene Halvdel af mig selv, jeg havde mistet — saa jeg kunde slet ikke takke, fordi hun var kommet hjem. Nu er det anderledes. Og det er underligt, men det er sandt: jeg føler, hun er hos mig hver Dag, naturligvis ikke med det strøbelige Legeme, der vel nu snart er blevet til Jord igen, som det er kommet af, men aandelig. Jeg har aldrig før saa levende følt Fællesskabet mellem de hellige i Himlen og de hellige paa Jorden som nu, og jeg tænker mig, at Marsagen dertil er, at det halve af min aandelige Personlighed er kommet ind i Paradis. Jeg følte aldrig, saa længe vi gik sammen herne, at min Hustru og jeg saadan i Sandhed var blevet ét, som jeg nu føler det. Og det er mærkeligt men saare glædeligt for mig, at hun ligesom talder ad mig hver Dag: Kom snart herop og del Paradisglæden med mig, saa skal vi være sammen i al Ewighed!" Noogle Dage senere skriver han igen: „Jeg tænkte imellem, mens vi levede sammen, naar Skyerne traf op og Uvejret brød løs: Mon vi to nu dog ogsaa er

blevet ét? og jeg fornem, at Laander havde travlt med at gøre det fort og haabløst for mig. Men vi havde jo en sikker Styrmand ombord, hvis Kompas aldrig misviser, og han talte til det brusende Hav, saa det blev blifstille, og vi fik en velsignet Aftenstund sammen. Ja, Morgenstunden var yndig; for det var Kærlighed, der bandt os sammen, og uden den vilde det have gaaet i Stykker for os i Modgangsskoletiden. Og dog synes jeg, det blev allerbedst til sidst; for da var Kærligheden prøvet og lutret som Guldet i Ilden. Og nu! Ja, siden hun rejste hjem, er det dog det allerbedste. Aldrig mens vi gif Haand i Haand med hverandre, har jeg kunnet elste hende, som jeg nu elster hende i Mindet, og jeg tænker, at det er, fordi nu er hun blevet frigjort, ja frigjort fra alle de Baand, som Synden lægger os i. Nu er det Hjærte, der tit slog saa tungt, blevet fyldt med Glæde og Lovprisning."

Selv levede den gamle Kæmpe en halv Menneskealder endnu efter Afslutningen af Levnedsbogen og var dog lige til det sidste Aar saa rask og rørig, at han 87 Aar gammel kunde pløje en Tønde Land daglig; og den Ungdomsfriskhed, der altid havde udmærket ham, bevarede han til Enden. I 1891 skrev han til mig: „Jeg har det, Gud ste Lov! rigtig godt. Skønt jeg er i mit 80de Aar, er jeg baade aands- og legemsfrisk, og jeg er glad ved vort Hjem. Baade Søn og Sønnesone er saa venlige imod mig, og vi har fire raske Smaabørn; de er mine Kammerater, som jeg daglig underholder mig med, det vil da kun sige, naar jeg ikke arbejder; for jeg er endnu Arbejdsmand, der baade pløjer og jaar o. s. v. Jeg har i mit lange, bevægede Liv haft med mange forfælske Sager at gøre, saadan ogsaa med at være Forligsmægler mellem unge og gamle, der skulde leve sammen, men hvor

Uaander forstyrrede Huslivet og Fæden, og de gamle var blevet til Plageaander, der var i Bejen, og som vedfommende ønskede var borte jo før jo heller. Ved saadanne Lejligheder tænkte jeg saa tit: Gid du dog aldrig skal blive i Bejen! for det vidste jeg ikke, hvordan jeg skulde kunne taale. Men, Gud ske Lov! det er jeg ogsaa sikker paa, jeg slipper for."

Midt i Januar 1901 skrev Andreas Kosager i et Brev til mig: „Min Fader bliver gammel, og den store Rejse er nær. Det er kendeligt, at nu falder Kræfterne meget fra. I Vinter har han maattet holde Stuen og siden Hul Sengen. Men han er lykkelig og glad, takker daglig sin Gud for hans Gaver og har derfor sit milde Ansigt, som du kender saa godt. Bore tre mindste Børn staar til hans Tjeneste, naar deres Moder ikke er nærværende. Og det Selstøb, kan du tro, han sætter Pris paa som det paa ham. Det er velsignet at høre paa Børnernes Sang ved deres Farsfaders Seng og høre ham give dem sin Velsignelse."

Midt i Februar blev det saa daarligt med ham, at der blev skrevet til København til Andreas Kosager om at komme hjem.

Om Aftenen den 18. Februar vaagede Andreas da over sin Fader, der laa stille og rolig hen, mens hans Ben begyndte at blive kolde. Den gamle bad da om lidt at drikke og fik en Thestefuld Saftvand. Han sagde da tydelig „Taf" paa en saa udtryksfuld Maade, som om det var mere end Saften, han taltede for. Lidt efter rakte han begge Armene savnende højt op i Bejret og sagde jaa højt og tydelig som ellers ikke i disse Dage og som i glad Forundring: „Maa jeg komme hjem?" Saa vendte han sig om mod Sønnen, som om han vilde fortælle ham, hvad der var hændt ham; men hvad han da

sigde, var ikke til at forstaa. Saa lagde han sig rolig tilbage, foldede Hænderne, sagde: „I Jesu Navn!“ og sov hen. Han var da i sit 90. Aar.

Af de Vidnesbyrd, der blev aflagt ved hans Forde-
færd, stal kun nogle enkelte Udtalelser medtages.

Af Balgmenighedspræst Nasmus Pedersens Tale:

„Denne vor Medkristen var en Snuernes Mand, der havde let ved at se det største og bedste, mest dog det største af alt: Guds store Kærlighed. Og der var altid i hans Hjærte en levende Længslernes Strøm efter at komme hen og hvile sig i Guds Kærlighed, og det var dette — og ikke Vane — der drev ham til at tage Sæde i Guds Hus.

„Som hos enhver, der i ydmyg Tro søger af Guds Kærlighed, sprang der ogsaa i hans Liv Rildevæld frem til Betsignelse for dem, der var om ham. Jeg stal først nævne det Rildevæld, der sprang frem i den lille, fri Børnestole, som begyndte i hans Hjem. Og især for hans Børn og Børnebørn sprang der Rildevæld frem til rig Betsignelse.

„Kristen Hanjen fødtes i Vintertiden og gif bort i Vintertiden. Ogsaa i aandelig Henseende var det en Vintertid, da han fødtes. Men han oplevede en rig Foraars- og Sommertid i vort Folk. Og selv om der nu igen kan være noget af Vinterkulden, saa havde han lyst Haab om, at vi gif mod Foraaret.

„Som en Troens og en Haabets Mand vil han blive mindet i denne Kreds. Og i jo højere Grad det lykkes os at holde dette Minde fast, des mere vil det ogsaa jandedes her, at den retfærdiges Ihukommelse stal blive til Betsignelse.“

Af Højskoleforstander Jens Lunds Tale:

„Kristen Hansen havde en ualmindelig Trang til at være med i de levende Livsstrømme. Han var ærlig med i Rationalismen, saa længe han ikke kendte noget bedre end den. Han var ogsaa ærlig med i Pietismen, stønt den aldrig helt stænkede hans Hjærte Fred. Men først gennem Grundtvig fandt han sig selv helt og fuldt som den gode, danske Mand og Frihedsmand, han var. Da Grundtvigs Vidnesbyrd om Herrens eget Ord ved Daab og Nadver fandt Vej til ham, følte han, at her var den faste Klippegrund, hvor der var trygt at bygge. Og saa blev han den Høvding, der fik Indflydelse ikke blot i denne Kreds, men langt videre om.

„Det er en Rigdom at have kendt og levet med en Mand som Kristen Hansen. Vi har ikke altid været enige, har endog saa af og til været temmelig uenige; men vi var enige i det grundvæsentlige, og jeg er glad ved, at den Mand holdt af mig og havde Tro paa, at jeg duede til min Gerning.

„Han var en ægte Riddermand, der havde modtaget sit aandelige Ridderflag af den allerhøjeste Herre. Og det satte sit stærke Præg i hans Liv, ogsaa i Retning af at gøre ham til den virksomme og utrættelige Arbejdsmand, han var.

„De unge, der kun har kendt ham som den gamle Mand, skal vide, at han var en ægte Høvding. Og det vil være en Lykke og Betsignelse for denne Menighedskreds at mindes Kristen Hansen som en af sine Fædre og at ære dette Minde.“

Indhold.

Fortale	3
1. Barndom og Ungdom	5
2. Kristelig Vækkelse, Giftermaal og Bosættelse	11
3. Lileguessen af Grundtwigs LivsSyn	22
4. Friskolens Grundlæggelse	33
5. Rigsdagsvirksomhed, Forhold til Kold, Birkebal, Grundtwig m. m.	45
6. Højskolens Grundlæggelse	51
7. Selvstændig Valgmænighed	56
8. Alderdom og Død. Eftermæle	58

„Folkelæsning“

udgivet af

Udvalget for Folkeoplysnings Fremme.

Aargangen 1903

(Subskriptionspris 4 Kr., Bogladepris 7 Kr. 75 Øre).

- Nr. 258. **Smaastrykker.** 22. Bind 1. Hefte. Vinterliv i Grønland Januar til April 1902. Med 1 Kort og 10 Billeder. Af Missionær Carl Wagner. — Flensborgeren Jakob Plætnær, bore saarede Soldaters Belgører under Krigen 1864. Med Portræt. Nogle Mindeblade ved Sognepræst Hans Rau. 1903 50 Øre.
- Nr. 259. **Frank L. Bullen:** „Kastelottens“ Togt Jorden rundt efter Spermhvaler. Autoriseret Oversættelse ved Johs. Knudsen og Vilh. Rasch. 1. Hefte.. Med Forfatterens Portræt, 1 Kort og 25 Billeder. 1903 2 Kr. 25 Øre.
- Nr. 260. **Samme Bærf.** 2. Hefte. Med 1 Kort og 14 Billeder. 1903 2 Kr. 25 Øre.
- Nr. 261. **G. Jørgensen:** Luther og hans Tid til 1518. Med 38 Billeder. 1903 2 Kr.
- Nr. 262. **H. Graversen:** Salmeligtereren Hans Adolf Brorson. Med Portræt. 1903 75 Øre.

Aargangen 1904

(Subskriptionspris 4 Kr., Bogladepris 7 Kr. 35 Øre).

- Nr. 263. **P. Storgaard Pedersen:** Docent Niels Johannes Fjord. Liv og Virksomhed. Med 20 Billeder. 1904 1 Kr. 35 Øre.
- Nr. 264. **L. Schrøder:** Den nordiske Folkehøjskole. Bidrag til dens Historie. 1. Halvbind. Med 2 Kort og 121 Billeder. 1904 3 Kr. 75 Øre.
- Nr. 265. **Martin Knudsen:** Havets Naturlære (Hydrografi) med særligt Hensyn til de danske Farvande. Med 10 Billeder i Teksten og 4 Tabler. 1905 1 Kr.
- Nr. 266. **A. Dehlensklåger:** Hakon Jarl hin Rige. Med Indledning og Anmærkninger. Ved F. Kønning. 1905 1 Kr. 25 Øre.

Af Aargangen 1905

(Subskriptionspris 4 Kr.) er udsolmet:

- Nr. 267. **L. Schrøder**: Den nordiske Folkehøjskole. Bidrag til dens Historie. 2. Hæftbind. Med 2 Kort og 48 Billeder. 1905 2 Kr.
- Nr. 268. **Johs. Knudsen**: Booker T. Washington. Folkeopdrager og Væsenstevn. Med Indledning om Neger-slaveriet, Frigørelsen og Negeropdragelsen i de nordamerikanske Fristater. Med 1 Kort og 50 Billeder 2 Kr. 25 Dre.
- Nr. 269. **Smaastrykker**. 22. Bind 2. Hæfte. Kristen Hansen i Vejstrup. Skildringer af det hyske Landskabs Historie. Med Portræt. Af Baldemar Bennike. 1905 50 Dre.

Under Forberedelse er:

- A. Anderjen**: Birma og Birmanerne. Med mange Billeder.

Særtryk.

- Nr. 202. **Baldemar Bennike**: Kristen Hansen i Vejstrup. Skildringer af det hyske Landskabs Historie. Med Portræt. 1905 50 Dre.

September 1905.

G. E. C. Gad,
Universitetsboghandler.
Bismælløstet 32. København K.

„Udvalget for Folkeoplysnings Fremme“ har bl. a. udgivet følgende

Nye Særtryk.

- Nr. 195. **E. M. J. Poulsen**: Oplevelser i en sønderjydsk Præstegaard fra Februar til Oktober 1864. Efter Dagbogs-optegnelser. 1902 40 Dre.
- Nr. 196. **Nordahl Rolfsen**: Fra Industrisens og Kulturens Kæde. 1902 80 Dre.
- Nr. 197. **E. Wagner**: Vinterliv i Grønland Januar til April 1902 Med 1 Kort og 10 Billeder. 1903 25 Dre.
- Nr. 198. **Hans Rau**: Flensborgeren Jakob Mætrner, vore faarede Søbaters Belgarer under Krigen 1864. Med Portræt. 1903 30 Dre.
- Nr. 199. **E. N. Thyregod**: Stilsringer af det virkelige Liv. 1. Samling (Forord. — Maren Kolstark. — Jens Dyrkrog — To Modsetninger. — Noget for noget. — Peder Sultenpine. — Selvejer og Fæstebonde. — En Særling. — De gamle i „Selveje“). Med Forfatterens Portræt. 1904 1 Kr.
- Nr. 200. — — 2. Samling (Rasmus og Jugeborg. — Hans Brof. — En Storbondesøgt. — Degnen i Bækvang. — Selskredet i Kobbjærg). 1904 1 Kr.
- Nr. 201. — — 3. Samling (Mads Krogs Sejrindvinger. — Mads Ulykke. — En Husmand paa Heben. — Værst mod sig selv. — Møjetongen. — Gamle Kirsten). 1905 1 Kr.
- Tilbageblif paa en Menneskealvers Virksomhed (1866—1902) af „Udvalget for Folkeoplysnings Fremme“ (Særtryk af „Smaaaflytter“, 21. Bd. 6 S.) udleveres gratis gennem Boghandlerne.**

Nye Oplag.

- Severin Petersen**: Vore Sanglugte. 3. gennemførte Oplag. Med 31 Billeder. 1905 (Folktel. Nr. 100) 2 Kr.
- E. Dickens**: Faarehyllingen ved Arnen. Oversat af N. Andrejcu. 2. Oplag. 1904 (Folktel. Nr. 110) 1 Kr.
- J. Mønning**: Johannes Carsten Hauch. En Levnedsskildring med et Udvalg af hans Digte. Med Portræt. 2. Oplag. Kbhvn. 1903 (Folktel. Nr. 172) 75 Dre.
- J. E. J. Aast**: Det danske Gevær 1889. Med 30 Billeder. 2. Oplag. 1903 (Folktel. Nr. 212) 50 Dre.
- Danske Ordsprog**, samlede og udgivne af S. B. Rasmussen. 6. Oplag. 1905 (Særtryk Nr. 30) 25 Dre.

September 1905.

G. E. C. Gad,

Universitetsboghandler,

Bimmelstrædet 32, København K.

Det Hoffensbergiske Stabl. — Kbhvn.